

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

Nainen ilman papereita - Työntekijöiden kokemuksia paperittomista ja paperittoman kaltaisista naisista asiakkaina

Hällsten, Hanna

2014 Tikkurila

Laurea-ammattikorkeakoulu
Tikkurila

Nainen ilman papereita - Työntekijöiden kokemuksia paperittomista ja
paperittoman kaltaisista naisista asiakkaina

Hällsten, Hanna
Sosionomi
Opinnäytetyö
Marraskuu, 2014

Hällsten, Hanna

Nainen ilman papereita - työntekijöiden kokemuksia paperittomista ja paperittoman kaltaisista naisista asiakkaina

Vuosi 2014 Sivumäärä 47

Opinnäytetyössäni tutkin paperittomien ja paperittoman kaltaisessa asemassa olevien naisten elämäntilanteita Suomessa. Paperittomiksi kutsutaan henkilöitä, jotka eivät oleskele maassa laillisesti, eivätkä näin ollen ole oikeutettuja valtion takaamiin palveluihin. Paperittoman kaltaisessa asemassa olevat oleskelevat Suomessa laillisesti, mutta heidän mahdollisuutensa käyttää yhteiskunnan tarjoamia palveluita ovat rajoitettuja. Työelämän yhteistyökumppanina toimii Pakolaisneuvonta R.y:n Paperittomat -hanke.

Opinnäytetyön keskeisessä osassa on nais erityinen näkökulma, ja tutkimusaineisto on koottu viiden teemahaastattelun tuottamista materiaaleista. Haastatellut ovat paperittomia naisia työssään kohdanneita henkilöitä, joilla on paljon tietoa paperittomien sekä näiden kaltaisessa asemassa olevien ihmisten elämäntilanteista. Kvalitatiivisen aineiston analyysin myötä muodostuneita teemoja ovat: Kuvia työpäristöistä ja niiden työskentelytavoista sekä -periaatteista, näkemyksiä asiakastyöstä, selvityksiä paperittomuuden syistä ja seurauksista, paperittomien naisten sukupuolensa vuoksi kohtaamat ongelmat, ajatuksia sukupuolisensitiivisestä työtteesta, kertomuksia asiakasprosessin kulusta, havaintoja paperittomuuteen liittyvistä epäkohdista, kokemuksia työn aiheuttamista tunteista ja työntekijöiden antamia esimerkkejä.

Tulokset kertovat paperittomuuteen johtaneista syistä ja seurauksista sekä paperittomuudesta aiheutuneista ongelmista, kuten ihmiskaupasta, prostituutiosta, väkivallan uhasta sekä ongelmista palveluihin pääsyssä. Naiseuteen liittyvät myös raskaus ja äitiys sekä raskaudenehkäisy. Paperittomuuden vaikutukset ihmisen mielenterveyteen huomioidaan. Työntekijät kertovat työn aiheuttamista tunteista, antavat tosielämän esimerkkejä ja nostavat esille kehittämiskohteita.

Avainsanat: paperittomuus, naiseus, paperittomat naiset, julkis palvelut, Kolmas sektori, ihmiskauppa, prostituutio, naisiin kohdistuva väkivalta, raskaudenseuranta, äitiys

Hällsten, Hanna

Woman without documents - employee`s experiences of undocumented women as customers

2014

2014

Pages

47

Undocumented migration is rather new phenomenon in Finland. Authorities and government have lately woken up to admit that illegal immigration do exist in Finland too, and there are people among us, who are living without basic human rights. Several workers from different fields are working with these people and trying to solve their situations and offer them professional help.

The aim of this thesis was to examine which are the specific characteristics in the life of undocumented migrant women. Information was gathered through 6 interviewees who have all been working with undocumented migrants in third sector. Interviewees were found mainly through Refugee advices center`s Paperittomat -project, which offers legal counseling for both undocumented migrants and the people who are working with them. The goal of the project is also to accumulate new information about the topic, among the other ways, also by cooperating with Laurea University of applied sciences.

The results of study are obtained by using qualitative research methods. Main themes consisted of the collected data were; worker`s descriptions of their working environments and ways of working, worker`s views of client work, reasons for being undocumented, problems which undocumented women have faced because of their gender, worker`s thoughts about gender-sensitive working methods, examples about client process, observations of the grievances related to being undocumented, experiences of the emotions the work causes, and the examples given by workers.

Results are representing the reasons and the consequences of being undocumented migrant. The voice of the workers, and the emotions caused by the work, are brought out. Trafficking in human beings, prostitution, the threat of violence, problems when it comes to using the public services, and difficulties to understand the official language that authorities are using, are also mentioned. Part of being a woman are as well the motherhood, pregnancy and contraception issues. The effects on person`s psyche are taken into account. Workers are proposing possible changes and proposals to develop the services that are being offered for the undocumented migrant women.

Keywords: Undocumented migrants, womanhood, undocumented migrant women, public services, The third sector, trafficking in human beings, prostitution, violence against women, pregnancy check-up, motherhood

Sisällys

1	Johdanto.....	6
2	Teoreettinen viitekehys ja keskeiset käsitteet	7
	2.1 Kirjallisuus ja tutkimukset.....	Error! Bookmark not defined.
3	Käsitteet	10
	3.1 Paperiton	10
	3.2 Pakolainen ja turvapaikanhakija	11
	3.3 Turvapaikkapäätös	12
	3.4 Laiton maahantulo	12
	3.5 Romanikerjäläiset.....	12
	3.6 Oleskelulupa	13
	3.7 Sukupuolisensitiivinen sosiaalityö	13
	3.8 Sosiaaliset oikeudet.....	15
	3.9 Ihmiskauppa.....	16
	3.10 Ihmissalakuljetus	16
4	Tutkimusongelma, tutkimusmenetelmät ja tutkimusjoukko	17
	4.1 Tutkimusongelma	17
	4.2 Teemahaastattelu tutkimusmenetelmänä	17
	4.3 Tutkimusjoukko.....	19
5	Aineiston keruu, käsittely ja analyysi	20
	5.1 Aineiston keruu ja kuvaus	20
	5.2 Aineiston käsittely	21
	5.3 Aineiston analyysi	22
6	Tulokset.....	25
	6.1 Kuvauksia työympäristöistä ja niiden työskentelytavoista sekä - periaatteista.....	25
	6.2 Näkemyksiä asiakastyöstä	27
	6.3 Selvitys paperittomuuden syistä ja seurauksista	29
	6.4 Paperittomien naisten sukupuolensa vuoksi kohtaamat ongelmat	30
	6.5 Ajatuksia sukupuolisensitiivisestä työotteesta	32
	6.6 Kertomuksia asiakasprosessin kulusta	33
	6.7 Havaintoja paperittomuuteen liittyvistä epäkohdista	34
	6.8 Kokemuksia työn aiheuttamista tunteista	37
	6.9 Työntekijöiden antamia esimerkkejä.....	38
7	Opinnäytetyön luotettavuus ja eettisyys	40
8	Johtopäätökset	41
9	Pohdinta	43
10	Lähteet.....	45
11	Liite1.....	47

1 Johdanto

Opinnäytetyöni on katsaus paperittomien ja paperittoman kaltaisessa asemassa olevien naisten elämään Suomessa, heitä työssään kohdanneiden ammattilaisten näkökulmasta tarkasteltuna. Melko uuden, enenevässä määrin mediassa ja keskusteluissa esiintyvän käsitteen, paperittomuuden, taakse mahtuu monenlaisia ihmiskohtaloita. Myös sukupuolella on oma, keskeinen roolinsa henkilön elämäntilanteen määrittäjänä. Aiheen valinta syntyi omasta kiinnostuksestani paperittomuutta ja monikulttuurista työtä kohtaan. Kuultuani mahdollisuudesta toteuttaa opinnäytetyö yhdessä Pakolaisneuvonta R.Y:N Paperittomat -hankkeen kanssa, rajasin aiheeni koskemaan paperittomia naisia. Paperittomat -hankkeen tarkoituksena on antaa oikeudellista apua ja neuvontaa paperittomille sekä tuottaa uutta tietoa aiheesta. Vuonna 2012 käynnistynyt hanke hyötyy kaikista aiheesta koskevista tutkimuksista ja selvityksistä.

Opinnäytetyö on toteutettu haastattelemalla paperittomien tai paperittoman kaltaisessa asemassa olevien naisten kanssa työskenteleviä kolmannen sektorin työntekijöitä, jotka löysin pakolaisneuvonnalta saamieni yhteystietojen kautta. Haastateltavat ovat työskennelleet erilaisissa paperittomille palveluita tuottavissa paikoissa pääkaupunkiseudulla. Kentällä asiakkaiden parissa työskennelleet henkilöt antoivat arvokasta tietoa kohtaamistaan asiakastilanteista. He kertoivat myös aiheen ja kohtaamisten herättämistä tunteista, ajatuksista ja mahdollisista kysymyksistä. Syy, miksi haastattelin paperittomien henkilöiden sijaan heitä työssään kohdanneita ammattilaisia oli se, että paperittomien löytäminen ja heidän suostumisensa haastateltaviksi olisi ollut työn resursseihin nähden ongelmallista. Lisäksi haastatteluissa olisi todennäköisesti tarvittu tulkkia.

Erityisesti naiseuteen liittyvät asiat, kuten mahdollisuus raskauden ehkäisyyn sekä raskaudenaikaiseen terveysseurantaan eivät paperittomien naisten kohdalla välttämättä toteudu. Paperittomat naiset ovat alttiita sukupuolittuneelle väkivallalle. Mahdollisuus päästä irti väkivallasta ja hyväksikäytöstä olisi turvattava kaikille taustasta huolimatta. (Punainen risti 2014.) Pro -tukipisteen asiantuntija Minna Huovisen mukaan myös ihmiskauppa, jossa paperiton henkilö toimii prostituoituna, sekä muu seksuaalinen hyväksikäyttö, voivat olla osa paperittoman naisen elämää. (Pakolaisneuvonta, 2014.)

Opinnäytetyössäni kartoitan niitä erityispiirteitä, jotka liittyvät erityisesti paperittomien ja paperittoman kaltaisessa asemassa olevien naisten elämäntilanteisiin. Alun perin tarkoituksena oli tarkastella vain täysin paperittomien naisten elämäntilanteita. Kuitenkin

käsitys siitä, miten paperittomuus määritetään, ja ketkä oikeastaan kuuluvat käsitteen alle, vaihtelee. Luovuin tiukasta rajauksesta, ja sisällytin työhöni myös paperittomien kaltaisessa asemassa olevat naiset, kuten turvapaikanhakijat ja romanikerjäläiset. Tavoitteenani oli, että haastateltavien oma ääni ja ajatukset pääsevät kuuluviin. Pääasiallinen tarkoitukseni on siis päästä ”pintaa syvemmälle”, saamaan tietoa paperittomien naisten elämäntilanteista sekä niihin johtaneista syistä.

Teoreettisessa viitekehyksessä kerron aihetta käsittelevästä kirjallisuudesta ja tutkimuksista. Avaan myös työn kannalta keskeisiä käsitteitä. Näitä seuraa opinnäytetyön toteutuksen kuvaus, eli tutkimusmenetelmät, tutkimusongelma ja aineiston analyysi. Lopussa esittelen saamani tutkimustulokset, niistä tekemäni johtopäätökset, ja arvioin opinnäytetyöni luotettavuutta sekä toteutusta. Kerron myös opinnäytetyön myötä heränneistä ajatuksista sekä kysymyksistä.

2 Teoreettinen viitekehys ja keskeiset käsitteet

Opinnäytetyöni teoreettinen viitekehys muodostuu paperittomuuteen liittyvästä kirjallisuudesta ja tutkimuksista, jotka esittelen yksitellen. Sukupuolierityinen näkökulma on opinnäytetyöni keskeisessä osassa. Opinnäytetyöni yleistä taustaa ovat sosiaaliset oikeudet sekä nais erityinen työ, joiden hahmottaminen on tärkeää ongelman ymmärtämisen kannalta. Muita keskeisiä käsitteitä ovat paperittomuus ja siihen läheisesti liittyvät käsitteet kuten oleskelulupa, turvapaikanhakija, romanikerjäläiset, pakolaisuus sekä laitton maahantulo. Ihmiskauppa ja ihmissalakuljetus ovat monen paperittoman tai paperittoman kaltaisessa tilanteessa elävän todellisuutta, joten olen lisännyt myös ne keskeisten käsitteiden listaan.

2.1 Kirjallisuus ja tutkimukset

Platform for international cooperation on Undocumented Migrants (PICUM), on tehnyt useita selvityksiä paperittomien naisten asemasta Euroopassa. Järjestö on tutkinut paperittomiin naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja kehittänyt strategioita sen lopettamiseksi. Kaikki selvitykset perustuvat ajatukseen ihmisoikeuksista ja siitä, että niiden tulisi koskea myös paperittomia. PICUM:in tutkimus ”Strategies to end double violence against undocumented women”, huomioi paperittomien naisten tilanteen ennen kaikkea moraalisesti ja eettisesti tärkeänä. Siinä tutkitaan myös paperittomuuteen johtaneita syitä. Raportin näkökulma on selkeästi nais erityinen, ja se pyrkii tuottamaan metodeja, joiden avulla paperittomien naisten voima ja kapasiteetti voitaisiin hyödyntää. Tutkimus on toteutettu haastatteluina kahdessatoista Euroopan maassa. Haastattelujen kohteina ovat olleet niin kolmannen sektorien järjestöjen työntekijät, poliitikot, poliisit kuin paperittomat naiset itsekkin. Loppuun on koottu johtopäätöksiä ja suosituksia tilanteen parantamiseksi. Niin naisten ja ihmisoikeuksien

kunnioitus kuin mahdolliset lakimuutoksetkin on nostettu esille. Myös rahoitusta paperittomia naisia vastaanottaville ja heihin keskittyville järjestöille kaivataan. (Geddie E & Levoy M. 2010.)

Toinen PICUM:in raportti "Report of PICUM`s workshop: Violence and exploitation of Undocumented Migrant Women: Building strategies to end impunity.", käsittelee tämän hetkisiä haasteita, mahdollisuuksia ja suuntauksia paperittomien naisten suojelua koskien. Työpaja, jonka pohjalta raportti on koottu, on järjestetty Belgiassa vuonna 2010. Raportissa on tietoa eri EU - maiden paperittomien naisten elämäntilanteista. Se on tietopaketti paperittomia naisia syrjivästä lainsäädännöstä, ja sisältää myös tosielämän esimerkkitalanteita sosiaalityöntekijöiden ja muiden alan asiantuntijoiden kertomana. Monissa EU - maissa, kuten Saksassa, paperittomuus on ongelmana laajempi ja ulottuu muun muassa EU:n ulkopuolelta tuleviin AU - paireihin, jotka saattavat joutua hyväksikäytön uhreiksi. Myös Espanjassa " domestic workers", kotiapulaiset, ovat usein paperittomia ja työlainsäädännön ulottumattomissa. Raportin mukaan paperittomat naiset eivät monissa EU -maissa pääse turvakotiin kohdattuaan väkivaltaa lähisuhteissaan. Paperittomille tyypillinen ongelma on myös asunnottomuus. Lisäksi raportissa tuotiin esille toive siitä, että paperittomille naisille tarjottaisiin nais erityisiä palveluita. Raportista selviää, kuinka haavoittuvassa asemassa paperittomat naiset ovat myös työskennellessään. Työhön voi liittyä väkivaltaa ja hyväksikäyttöä. Jokaista teemaa seuraa ratkaisukeskeinen pohdinta, jossa esitetään kehittämismalleja ja vaihtoehtoja auttamisen ja ongelmien tunnistamisen helpottamiseksi. (Report of Picum`s workshop, 2014.)

Kevin Bales (2013), käsittelee teoksessaan "Nykyajan orjat - ja miten heidät vapautetaan?" - nykymaailmassa ilmenevää orjuutta, kuten paperittomien siirtolaisten käyttämistä kotiapulaisina, seksityössä tai pakottamisessa järjestettyihin avioliittoihin. Kaikissa ilmiöissä kolmannessa maailmassa kasvanut, köyhistä oloista lähtöisin oleva henkilö on useimmiten huijattu lähtemään Eurooppaan tai Amerikkaan paremman toimeentulon toivossa, tai myyty esimerkiksi työvoimaksi tehtäseen maan sisällä. Kirja sisältää lukuisia tosielämän esimerkkejä sekä orjien kohtaloista että heidän vapauttamisestaan. (Bales, K. 2013.)

Mervi Leppäkorven (2011), kirja " Asiaton oleskelu kielletty", on tutkimusmatka paperittomien maailmaan Suomessa. Teoksesta löytyvät vastaukset opinnäytetyöni kannalta tärkeisiin peruskysymyksiin, kuten miten Suomeen tullaan ja miten sieltä poistutaan, kuka elää maan alla ja millaista on arki ilman sosiaaliturvatunnusta. Kirja on käytännönläheinen ja pyrkii tarkastelemaan paperittomuuteen johtaneita syitä, seurauksia ja paperittomien elämää mahdollisimman läheltä. (Leppäkorpi, M. 2011.)

Nicholas D. Kristof ja Sheryl Wudunn (2010), ovat kirjoittaneet kirjan ”Puolikas taivasta” koskien sukupuolisidonnaista väkivaltaa, ihmiskauppaa, prostituutioon pakottamista ja äitiyskuolleisuutta. Kirja esittelee myös kyseisiin ilmiöihin liittyviä ongelmia. Tarinat kertovat karua kieltään naisten asemasta useissa maailman maissa.

Laura Maragnani ja Isoke Aikpitanyi (2007), ovat tehneet kirjan ” Musta, kaunis ja kaupan”, Aikpitanyin kokemuksista Nigeriasta Italiaan myytynä prostituoituna, paperittomana ihmiskaupan uhrina. Omakohtainen kertomus avaa silmät kolmannelta maailmasta paremman elämän toivossa lähteneiden siirtolaisten orjuutta muistuttavalle elämälle, josta on vaikea löytää ulospääsyä.

Norjassa laajaa keskustelua paperittomista siirtolaisista herättänyt kirja ” Luvaton norjalainen” (Amelie, 2010), on Ossetiasta lapsena paenneen naisen kirjoittama omaelämäkertateos elämästään paperittomana Norjassa. Kirjasta selviää, millaisia seurauksia turvapaikkapolitiikalla voi olla yksittäiselle ihmiselle.

Martti Lehti ja Ari Kaukoma (2002), ovat tutkineet ihmiskauppaa ja laitonta maahanmuuttoa Suomessa raportissaan ”Trafficking in human beings, illegal immigration and Finland.” Raportti on osa HEUNI:n (European institute for crime prevention and control, affiliated with the Unit) kansainvälistä projektia, jonka tarkoituksena on kehittää kvalitatiivisia tutkimusratkaisuja, joiden avulla voidaan kerätä informaatiota koskien EU:n jäsenmaissa tapahtuvaa ihmiskauppaa, johon liittyy seksuaalista hyväksikäyttöä.

Raportissa todetaan, että ihmiskauppa, jonka tarkoituksena on prostituutio ja pornoteollisuus, on kasvava rikollisuuden muoto nykypäivän Euroopassa. Vuosittain noin 700 000 naisen on arvioitu päätyvän sen uhreiksi Euroopassa, Lähi-Idässä ja Aasiassa. Naiskaupassa EU -maat ovat vastaanottajia. Kauppaa käydään erityisesti entisistä sosialistimaista sekä Balkanilta muihin EU -maihin. Raportissa esitellään niitä informaatiolähteitä, joista löytyy tietoa naiskauppaa, prostituutiota ja laitonta maahanmuuttoa tutkittaessa. Tietoa löytyy esimerkiksi oikeudesta, poliisilta, PRO - tukipisteestä, STAKESILTA ja maahanmuuttoviranomaisilta. Raporttiin on myös haastateltu Suomessa seksityötä tehneitä ulkomaalaisia, sekä näiden kanssa työskennelleitä henkilöitä. (Aromaa, K & Lehti, M. 2002.)

Kansallisen ihmiskaupparaportin julkaisu (2010), on selvitys ihmiskaupasta ja siihen liittyvistä ilmiöistä sekä uhrien oikeuksien toteutumisesta Suomessa. Kansallinen ihmiskaupparaportti on viranomaistoimija, joka tekee yhteistyötä niin muiden viranomaisten kuin kolmannen sektorin kanssa. Raportti tutkii ihmiskaupan vastaista toimintaa uhrilähtöisestä näkökulmasta käsin, arvoiden sitä, kuinka uhrien oikeudet toteutuvat, ja minkälaisia ovat uhrien oikeuksien toteutumista estävät rakenteet

järjestelmässä. Raportissa arvioidaan kolmea ihmiskaupan vastaisen toiminnan osa-alueita: ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää, ihmiskaupan uhrien maassa oleskeluun ja maasta poistumiseen liittyviä menettelyjä ja rikosprosessia, sekä ihmiskauppaa koskevien rangaistussäännösten tulkintaa ja soveltamista. Raportissa esitetään suosituksia ihmiskaupan uhrien tunnistamiseksi, näiden oikeuksien toteutumisen edistämiseksi, ja ihmiskaupan ehkäisemisen tehostamiseksi. Raportoijan mukaan auttamisjärjestelmään pääsyn kynnyksiä tulisi madaltaa sekä ihmiskaupan uhrien oikeusturvaa vahvistaa. Myös rikos - ja ulkomaalaislain muuttamista sekä viranomaiskäytäntöjen kehittämistä uhrien tunnistamisen helpottamiseksi sekä rikostorjunnan tehostamiseksi suositellaan.

(Vähemmistövaltuutettu, 2010.)

Yllämainitut tutkimukset ovat opinnäytetyöni kannalta keskeisiä. Erityisesti PICUM:In raporteissa esiintuodut asiat ovat hyvin samankaltaisia kuin saamani tutkimustulokset. Myös muut tutkimukset, kuten ihmiskaupan liittyvät julkaisut, ovat tärkeässä osassa työssäni, jossa ihmiskauppa ja sen mahdollisuus tulevat selkeästi esille osana paperittomien naisten elämää. Omakohtaiset kertomukset auttavat tarkastelemaan aihetta lähempää, näkemään yksilön ongelmien takana ja hahmottamaan syvemmin sen todellisuuden, jossa suurin osa maailman naisista elää.

3 Käsitteet

3.1 Paperiton

Paperiton siirtolainen on henkilö, joka oleskelee valtion alueella ilman oleskelulupaa. Pääasiallisesti paperittomat ovat tulleet EU:n ulkopuolisista maista, eikä heidän oleskelunsa ole viranomaisten tiedossa tai sallimaa. Paperittomalla voi kuitenkin olla esimerkiksi passi, verokortti tai muu asiakirja. Joskus paperittomia kutsutaan laittomiksi maahanmuuttajiksi, mutta kansalaisjärjestöt suosivat vähemmän leimaavia termejä, kuten undocumented migrant (Al Omair & Heikinheimo, 2013,7.) Paperittomia siirtolaisia oleskelee kaikissa EU:n jäsenmaissa, ja heidän taustansa ja kokemuksensa vaihtelevat suuresti.

Paperittomista ei ole merkintöjä rekistereissä, eikä heillä ei ole kotikuntaa. Monet palvelut, joihin sekä suomalaiset että oleskeluvalla maassa asuvat on oikeutettu, ovat paperittomien ulottumattomissa. Usein paperiton voikin saada apua järjestöiltä, yhdistyksiltä tai seurakunnilta. Järjestöpohjaisia palveluita käyttävältä henkilöltä ei välttämättä vaadita virallisia henkilöllisyystodistuksia, eikä asiakkaan tietoja kirjata ylös.

(Al Omair & Heikinheimo 2013, 7-10.)

Paperittomaksi päädytään eri tavoin. Esimerkiksi kielteinen turvapaikkapäätös tekee turvapaikanhakijasta paperittoman siinä tapauksessa, että tämä jää kielteisen päätöksen jälkeen oleskelemaan maahan. Myös oleskelulupa on voinut mennä umpeen, tai oleskelulupahakemukseen on saatu kielteinen päätös. Opintojen päätyttyä henkilö on voinut jäädä etsimään töitä Suomeen. Paperittomaksi päädytään myös kielteisen perheen yhdistämispäätöksen seurauksena. (Al Omair 2013, 7.) Turvapaikanhakumenetelmät sekä viisumi- ja työlupajärjestelmät eivät vastaa kaikkien tarpeisiin. Monet maahan tulleet voivat myös tietämättään saada väärää tietoa, heitä käytetään hyväksi työmarkkinoilla, he ovat taloudellisissa vaikeuksissa, tai eivät muun syyn takia ole kykeneviä puolustamaan oikeuksiaan. (Viitanen ja Tähjä; Geddie 2010.)

3.2 Pakolainen ja turvapaikanhakija

Juvonen (2012), avaa kirjassaan ”Maahanmuuton juridiikkaa - käytännön käsikirja”, maahanmuuttoon liittyviä keskeisiä käsitteitä. Kirjan mukaan kansainvälinen turvapaikkajärjestelmä perustuu vuonna 1951 solmittuun, pakolaisten oikeusaasemaa koskevaan yleissopimukseen ja sen lisäpöytäkirjaan. Sopimus on syntynyt kansainvälisen yhteisön aloitteesta, reaktiona toisen maailmansodan myötä syntyneeseen pakolaiskriisiin. Myöhemmin sopimus ulotettiin koskemaan myös pakolaisia, jotka tulevat Euroopan ulkopuolelta. Ratifioituaan sopimuksen Suomi on ollut velvollinen käsittelemään sille osoitetut turvapaikkahakemukset. Turvapaikanhakijaa ei saa käännättää ennen hakemuksen ratkaisemista ja varmistumista siitä, ettei pakolaissopimukseen kirjattua palautuskieltoa loukata. (Juvonen 2012, 24-26.) Pakolaistasuksen myöntää joko YK:n pakolaisjärjestö UNCHR tai kansalliset viranomaiset. (ihmisoikeudet.net)

Ero pakolaisen ja turvapaikanhakijan välillä on se, ettei turvapaikanhakijalle ole myönnetty turvapaikkaa eli pakolaistasusta Geneven pakolaissopimuksen perusteella, eikä hän ole saanut oleskelulupaa humanitaaristen syiden vuoksi. Turvapaikanhakija on tullut maahan itsenäisesti ja hakee henkilökohtaiseen vainoon perustuvaa turvapaikkaa tai oleskelulupaa. (www.ihmisoikeudet.net.)

Oleskelulupa myönnetään toissijaisen suojelun perusteella, jos turvapaikanhakijaa uhkaa kotimaassaan epäinhimillinen kohtelu. Luvan voi saada myös humanitaarisen suojelun perusteella, jos tilanne hakijan lähtömaassa on sellainen, että kuka tahansa voi joutua väkivallan uhriksi tai oikeudenloukkausten kohteeksi. Hakija voi saada oleskeluluvan myös yksilöllisistä inhimillisistä syistä johtuen. UNHCR:N, joka on YK:n pakolaisjärjestö, mukaan pakenemaan joutuneita ihmisiä oli vuoden 2010 lopulla maailmassa yhteensä 43,7 miljoonaa. Pakolaisia näistä oli 15,4 miljoonaa, turvapaikanhakijoita vajaa miljoona, ja loput maansisäisiä pakolaisia. (Ihmisoikeudet.net)

3.3 Turvapaikkapäätös

Maassa oleskeleva ulkomaalainen voi saada turvapaikan, mikäli hän oleskelee kotimaansa tai pysyvän asuinmaansa rajojen ulkopuolella siksi, että hänellä on perustellusti aihetta pelätä joutuvansa vainon uhriksi kansallisuutensa, uskontonsa, alkuperänsä, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisensa tai poliittisen mielipiteensä takia, ja jos hän ei pelkonsa vuoksi halua turvautua oman maansa suojeluun.

Vainon olemassaolon toteennäyttäminen on usein hankalasti määriteltävä asia. Hakemuksessa keskeisiä kysymyksiä ovat, kuinka vakavaa vaino on, ja mistä kaikista toimista se koostuu. Toimia voivat olla pidätykset, kidutus, henkeen kohdistuva uhka, raiskaukset, pahoinpitelyt ja häirintä. Pakolaisoikeudessa pohditaan usein, onko pakolaisella perusteltu syy pelätä vainoa. Turvapaikka voidaan myöntää vain, jos vainon syynä on kansallisuus, alkuperä, uskonto tai kuuluminen tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään. (Juvonen 2012, 24 - 26.)

3.4 Laiton maahantulo

Jos henkilö tulee Suomeen ilman viisumia, tai on hankkinut viisumin väärillä tiedoilla tai muuten johtamalla viranomaisia harhaan, tai jos hän ei poistu maasta viisumin umpeuduttua, on kyse laittomasta maahantulosta. Jos henkilö, joka on tullut maahan laittomasti, hakee turvapaikkaa, ei hänen oleskelunsa ole laitonta niin kauan kuin käännytyspäätöstä ei ole tehty. Muita keinoja oleskelun laillistamiseen on oleskeluluvan hakeminen, joka on Suomessa mahdollista vain poikkeustapauksissa, esimerkiksi, jos kyseessä on entinen Suomen kansalainen, kansalaisen puoliso tai alaikäinen lapsi.

Laittoman maahantulon ehkäisy on haasteellista. Kansainvälistä suojelua tarvitsevat tulevat usein maahan laittomasti turvautuessaan ihmissalakuljetukseen ja väärennettyihin asiakirjoihin. Valtiot voivat yrittää rajoittaa turvapaikanhakijoiden määrää estämällä heidän pääsyä maahan. Euroopan unionin alueelle on luotu Dublin - eli vastuunkantojärjestelmä. Tämä mahdollistaa laittomasti maahan tulleen palautuksen maahan, jonka kautta tämä on tullut EU:n alueelle. (Juvonen 2012, 24 - 26.)

3.5 Romanikerjäläiset

Keväällä 2010 Suomeen tuli Romaniasta n. 300 romanian kerjäämään. Koska romanit ovat liikkeellä EU:n alueella, he voivat ylittää maiden rajat vapaasti, ilman viisumia. Vaikka Suomen romanit kerjäsivät vielä 1960-1970 -luvuilla, olivat kadulla kerjäävät romanit monille outo näky. Suomen - kuten Romanian romanitkin ovat osa romanikansaa, yhteiseurooppalaista

etnistä ryhmää. (Roth, 2012, 26). Euroopan 10-12 miljoonaa romania muodostavat yhden maanosamme suurimmista väestöryhmistä, mutta ovat myös yksi Euroopan syrjityimmistä vähemmistöistä. Sekä ennakkoluulojen että ihmisoikeusloukkausten vuoksi romanit kärsivät näkyvästä syrjinnästä suhteessa eri Euroopan maiden valtaväestöihin. (Mehtonen, 2012,149.)

Romanian suuri köyhyys on ajanut paikalliset romanit liikkeelle, myös Suomeen. Romaniassa romaneiden työttömyysluvut ovat korkeita ja töihin on hankala päästä tai ne ovat huonopalkkaisia mutta fyysisesti raskaita hanttihommia. Tämä johtuu koulutuksen puutteen lisäksi syrjinnästä. Kun kommunismi vielä vallitsi Romaniassa, romaneilla oli työtä ja mahdollisuuksia perheidensä elättämiseen. Kommunismin kaaduttua tilanne muuttui; valtaväestö alkoi vaurastua, mutta romaneilla ei ollut varaa palveluiden käyttämiseen ja uusien tuotteiden ostamiseen. Toivo paremmasta elämästä, rahasta, ruuasta ja paremmista asuinolosuhteista on siis saanut Romanian romanit lähtemään kotimaastaan. (Enache; Markkanen,Puurunen 2012,43-49.)

3.6 Oleskelulupa

”Jos joku muu kuin EU - kansalainen eli kolmannen maan kansalainen aikoo oleskella Suomessa pidempään kuin 90 päivää tai jos hän aikoo tehdä työtä työsuhteessa tai yrittäjänä, on hänen haettava oleskelulupaa.” (Juvonen, 2012, 17). Hakemus jätetään Suomen edustustoon, mutta joissain poikkeustapauksissa sitä voidaan hakea paikallispoliisilta. Näin voi toimia sellainen henkilö, joka on avioitunut Suomessa asuvan suomalaisen kanssa ja haluaa jatkaa oleskeluaan Suomessa avioliiton perusteella. Tavallisesti oleskelulupaa kuitenkin haetaan Suomen edustustosta maassa, jossa henkilö asuu pysyvästi.

Viisumi ei oikeuta työntekoon, joten oleskelulupa täytyy hankkia, mikäli aikoo työskennellä Suomessa, vaikka oleskelu kestäisikin alle viisumin enimmäispituuden, joka on 90 päivää. Tästä poikkeuksen tekevät kausityöntekijät, esimerkiksi henkilöt, jotka ovat töissä maataloilla tai puutarhoissa, tai marjanpoimijoina.

Oleskeluluvan perusteita ovat avioliitto, työ, opiskelu tai muu syy. Oleskeluluvassa määrittyy oleskelun luonne, joka on joko jatkuvaa, tilapäistä tai pysyvää. Ensimmäinen oleskelulupa on aina määräaikainen. Kun ensimmäinen lupa on mennyt umpeen, voidaan lupa uusiksi neljäksi vuodeksi, mikäli oleskelun luonne on jatkuva. Jos luonne on tilapäinen, lupa uusitaan vuodeksi kerrallaan. Neljän vuoden jälkeen jatkuva oleskelu voi muuttua pysyväksi, eikä sitä tällöin tarvitse enää uusida. (Juvonen 2012,17.)

3.7 Sukupuolisensitiivinen sosiaalityö

Nyqvistin ja Petreliuksen toimittaman teoksen (2004; 285 - 287), mukaan feministinen sosiaalityö on suuntaus, joka asettuu osaksi kriittistä traditiota. 1960 - ja 1970- luvuilla syntynyt kriittinen sosiaalityö on suuntauksena monitahoinen, ja sen piiriin lukeutuvat muun muassa antirasistinen -, ja monikulttuurinen sosiaalityö, ja feministinen sosiaalityö. Feministisen sosiaalityön keskeisiä lähtökohtia ovat naisten alisteisen yhteiskunnallisen aseman, alistavien mekanismien ja valtasuhteiden analysoiminen ja naisten valtaistuminen niin käytännön sosiaalityössä kuin tutkimusprosessissakin.

Feministisen sosiaalityön eettisenä sitoumuksena voi nähdä valtaistumisen: Naisten tulee saada palveluita itsensä, ei vain naiseuteen liitetyn huolenpitotehtävänsä takia. Usein periaatteena on ”nainen naiselle”, jolloin sekä työntekijöiden että asiakkaiden on oletettu olevan naisia. Feministisessä sosiaalityössä valtaistuminen on liitetty nais erityisten kysymysten ja sosiaalisten ongelmien esilletuontiin ja niiden tarkasteluun suhteessa naisen yhteiskunnalliseen asemaan. Valtaistuminen on liitetty myös turvakotien, kriisipuhelinten, terapiakeskusten ja vertaisryhmien kehittämiseen. Tutkimusprosessissa valtaistuminen on mielletty tutkittavien naisten mahdollisuuksina puhua ja tuoda esiin kokemuksiaan, joihin nähdään sisältyvän muutoksen mahdollisuus. (Nyqvist & Petrelius; 2004, 285 - 287.)

Suomessa on vasta vähitellen herätty huomaamaan, että sekä naiset että miehet tarvitsevat omia erityisiä auttamismuotojaan ja palveluitaan. Näitä on syntynyt erilaisina projekteina virallisen järjestelmän sisälle. Sukupuolierityisyys on saanut näkyvimmin tilaa väkivaltatyössä ja päihdepalveluissa. Kurosen (2004;288), mukaan Suomessa kaivattaisiin enemmän käytännön kehittämishankkeita ja keskustelua siitä, mitä tämä voisi eri sosiaalityön kentillä tarkoittaa. Tarvitaan ammatillista keskustelua ja tutkimuksia siitä, millaisia nais erityisiä kysymyksiä sosiaalityössä kohdataan ja mitä valtaistuminen voisi sosiaalityön feministisenä tavoitteena tarkoittaa.

Feministiseen ja sukupuolta koskevaan tutkimukseen on vakiintumassa intersektionaalisuuden käsite. Tämä viittaa tapaan, jolla erilaiset ulkopuoliset ja itse luodut tekijät ja määritelmät vaikuttavat ihmisten elämässä samanaikaisesti, kuitenkin eri tavalla eri tilanteissa. Tämä käsite auttaa muistamaan, että sukupuolen lisäksi on aina läsnä monia muita asioita, kuten etninen tausta, sukupuolinen suuntautuminen, sosioekonominen asema, ihonväri, uskonto, kansalaisuus ja ikä. Intersektionaalisuuden avulla voidaan hahmottaa ja vähentää moninkertaista syrjintää ja sen tekijöitä. Sukupuolella on siis biologisen ulottuvuuden rinnalla myös sosiaalinen ulottuvuus. Sosiaalinen sukupuoli, esimerkiksi miehinen tai naisellinen käytös, on rakentunut kulttuurisesti ja sosiaalisesti. (Martikainen T & Tiilikainen M. 2007, 19.)

3.8 Sosiaaliset oikeudet

Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus on Yhdistyneiden kansakuntien 10.12.1948 yleiskokouksessa hyväksymä julistus. Artiklan 1 mukaan kaikki ihmiset syntyvät vapaina ja tasavertaisina arvoltaan ja oikeuksiltaan. Artiklassa 2 todetaan jokaisen olevan oikeutettu kaikkiin julistuksessa esitettyihin oikeuksiin ja vapauksiin ilman minkäänlaista rotuun, väriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittiseen tai muuhun mielipiteeseen, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, omaisuuteen, syntyperään tai muuhun tekijään perustuvaa erotusta. Kuudennen artiklan mukaan jokaisella ihmisellä on oikeus siihen, että hänet henkilönä tunnustetaan lain edessä. (YK:n ihmisoikeuksien julistus, artikkelit 1,2 & 6.)

Sosiaaliset ihmisoikeudet kuuluvat henkilölle syntymästä saakka. Ihmisoikeuksien toimivuus on järjestäytyneen yhteiskunnan tunnusmerkki, ja niiden pyrkimyksenä on turvata ihmisarvon kunnioitus ja suoja, edistää jokaisen arvokkuutta ja yksilöllisyyttä, ollen samanaikaisesti yhteydessä yhteiskunnan kasvavaan hyvinvointiin. Sosiaaliset oikeudet perustuvat moraalisiin normeihin ja käsitteisiin. Niiden tarkoituksena on suojella jokaisen ihmisen yksilöllisiä oikeuksia tehokkaasti, vailla poikkeuksia. Näiden oikeuksien välitön täyttyminen kaikissa tilanteissa on turvattava. (Mikkola, 2010, 2-3. Social human rights of Europe.)

Sosiaaliset oikeudet voidaan jakaa ” kolmen sukupolven ihmisoikeuksiin” historiallisen alkuperänsä perusteella. Ensimmäisen sukupolven ihmisoikeuksiin kuuluvat ihmisarvo, syrjinnän kieltäminen, ajattelun vapaus ja - oikeus. Ensimmäisen sukupolven oikeudet on tehty suojaamaan yksilön oikeuksia. Toisen polven oikeuksissa on keskitytty yhtenäisten mahdollisuuksien takaamiseen, solidaarisuuteen ja osallisuuteen yhteiskunnassa. Kolmannen sukupolven oikeudet on ymmärretty seuraavasti: ihmiset toimivat yhdessä edistääkseen yhteisöllisyyttä, rauhaa ja puhdasta, hyvää elinympäristöä. Lisäksi heillä on itsemääräämisoikeus ja oikeus osallisuuteen. (Mikkola, 2010,6.)

Eurooppalaisten ihmisoikeuksien perusta on syrjinnän kieltäminen, joka sisältää niin suoran kuin epäsuorankin syrjinnän. Suora syrjintä tapahtuu tilanteissa, joissa henkilöä kohdellaan eri tavoin kuin muita samassa tilanteessa olevia, tai häntä kohdellaan poikkeuksellisin toimin, jotka aiheuttavat henkilölle haittaa suhteessa muihin. Epäsuora syrjintä puolestaan on toimintaa, jonka vuoksi ihmiset joutuvat eri asemaan ilman hyväksyttävää perustetta. Tekoa itsessään ei ehkä ole tarkoitettu syrjiväksi, mutta ihmiset päätyvät sen seurauksena eriarvoisesti kohdelluiksi. (Mikkola, 2010, s. 8-9.)

Teoksen ” Perusoikeudet EU:ssa” (2001, 47 - 48), mukaan Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimus sisältää suuren määrän jäsenvaltiota velvoittavia säädöksiä. Silti on valtion itsensä päätettävissä, mitkä ovat ne tavat ja muodot, joilla näitä velvoitteita pyritään

toteuttamaan. Niinpä ihmisoikeussuojaa tarvitsevalle henkilölle sopimuksen merkitys näkyy lähinnä tavassa, jolla kansalliset viranomaiset soveltavat ihmisoikeusmääräyksiä.

3.9 Ihmiskauppa

Ihmiskauppa (trafficking on human beings), on ihmisoikeusloukkaus ja rikos, joka loukkaa yksilön ihmisarvoa ja koskemattomuutta. Ihmiskauppa sisältää naisten, lasten ja miesten myymistä ja kuljettamista hyväksikäyttötarkoituksessa pakkotyöhön tai prostituutioon. Keskeinen piirre on, että uhri on alisteisessa asemassa suhteessaan tekijään.

Suomessa ihmiskauppatapauksia ilmenee kymmenistä satoihin vuosittain. Maailmanlaajuisesti luku on hieman alle miljoonan. Ihmiskaupasta tiedetään vähän: se on järjestäytyntä rikollisuutta, ja sen yleisin muoto on seksuaaliseen hyväksikäyttöön tähtäävä nais - ja tyttökauppa. Ihmiskaupan uhreiksi joutuvia henkilöitä painostetaan , ryöstetään ja suostutellaan töihin perusteettomin lupauksin yleensä rikkaisiin länsimaihin. (Ihmisoikeudet 2014.)

Raja ihmissalakuljetuksen ja ihmiskaupan välillä on häilyvä, mutta kyse on kahdesta eri ilmiöstä. Ihmiskaupan uhrin nähdään avuntarvitsijoina, mutta ihmissalakuljettajien asiakkaat ovat usein itse aktiivisia toimijoita. Ihmissalakuljettajan avustamana Eurooppaan tullut ei siis välttämättä ole ihmiskaupan uhri. Ihmiskauppaan liittyy pakotusta, riippuvuutta ja hyväksikäyttöä, joita pelkkä rajanylityksen järjestäminen ei automaattisesti synnytä matkanjärjestäjän ja ilman papereita matkustavan välille.

(Leppäkorpi, M. 2011, 64 - 66.)

Ihmiskaupan määrittelemisen ei ole helppoa. Leppäkorven (2011, 65), mukaan Pro Tukipisteen Jaana Kauppinen on todennut, että auttamisjärjestelmän ollessa kyseessä, on ihmiskaupan määritelmä laajempi kuin puhtaasti rikosoikeudellinen määritelmä. (Leppäkorpi, M. 2011, 64 - 66.)

3.10 Ihmissalakuljetus

Leppäkorven (2011, 56 - 58), mukaan ihmissalakuljetuksella tarkoitetaan ”henkilön laittoman maahantulon järjestämistä sellaiseen sopimusvaltioon, jonka kansalainen kyseinen henkilö ei ole, tai jossa hän ei asu pysyvästi välittömän tai välillisen taloudellisen tai muun aineellisen hyödyn saamiseksi.” Sosiologian näkökulmasta ilmiötä tulisi tarkastella laajemmin. Ihmisen auttaminen rajojen yli on ilmiönä monialaisempi kuin rikoksen avulla hyötymiseen tähtäävä ihmisen riisto.

Ihmissalakuksissa keskiössä on matkan järjestäminen, ja palveluntarjoajan ja asiakkaan suhteen nähdään päättyvän rajan ylitykseen. Salakuljetukseen, toisin kuin ihmiskauppaan, liittyy aina rajan ylitys. Itse salakuljetusprosessiin liittyy eri vaiheissa useita eri tekijöitä: järjestelyt eivät yleensä ole yhden henkilön vastuulla. Salakuljetuksen järjestämiseen voi eri vaiheissa osallistua kymmenkunta henkilöä.

Suomi on enimmäkseen ihmissalakuksien kauttakulkumaa. Suomen kautta pyritään Pohjois-Amerikkaan ja muualle Eurooppaan. Erityisesti Aasiasta matkustetaan Suomen kautta. Rajalla kiinni jäävistä henkilöistä monet ovat saattaneet olla paperittomina jopa vuosia muissa Euroopan maissa, mutta paperittomuus huomataan vasta Suomessa, EU:n ulkorajalla. (Leppäkorpi, M. 2011, 58.)

4 Tutkimusongelma, tutkimusmenetelmät ja tutkimusjoukko

4.1 Tutkimusongelma

Tutkimukseni pääasiallinen tarkoitus on kartoittaa niitä erityispiirteitä, jotka liittyvät paperittomien naisten elämäntilanteisiin. Pääongelma on siis ”Millaisia erityispiirteitä paperittomien naisten elämäntilanteisiin liittyy?”.

Ongelmaa lähestyttiin muun muassa seuraavien kysymysten kautta: Miten naiset ovat päätyneet paperittomiksi? Millaisia ongelmia paperiton nainen kohtaa suomalaisessa yhteiskunnassa? Miksi paperiton nainen on erityisen haavoittuvassa asemassa sukupuolensa takia? Millaisia näkemyksiä/kokemuksia sosiaalialan työntekijöillä on paperittomista naisista asiakkaina? Miten paperitonta asiakasta on voitu auttaa?

Työntekijöillä, jotka ovat kulkeneet asiakkaan rinnalla ja nähneet läheltä paperittomuuden seurauksia ja syitä, on omakohtaista, käytännössä karttunutta kokemusta paperittomien tai paperittomien kaltaisessa tilanteessa elävien henkilöiden todellisuudesta. Nämä kokemukset, mielipiteet ja ajatukset toimivat tärkeässä osassa opinnäytetyöni tulosten muodostumisessa.

4.2 Teemahaastattelu tutkimusmenetelmänä

Haastattelutavaksi valitsin teemahaastattelun. Teemahaastattelussa keskustellaan valitusta teemasta haastattelijan etukäteen pohtimien kysymysten pohjalta. (Ronkainen, Pehkonen, Lindblom- Yläne & Paavilainen, 2011, s.116.) Mahdollisia teemoja ja aihepiirejä suunnittelin jo etukäteen alustavien tutkimuskysymysteni avulla.

Haastattelut koostuivat kuudesta paperittomuuteen liittyvästä teemasta (ks. teemalista, liite 1.), jotka ovat työympäristö (Working environment), paperittomuus, sen taustat ja syyt (Being undocumented - the background and the reasons), Paperittomuus ja sukupuoli (Gender), Sukupuolisensitiivinen työote (Gender sensitive approach to work), Asiakastilanteen lopputulema (Results and solutions) ja haastateltavan itse esiin nostamat asiat (reflections of the interviewee).

Usein teema - eli puolistrukturoitu haastattelu muistuttaa syvähaastattelua. Haastattelu etenee ennalta valittujen teemojen sekä niitä täsmentävien kysymysten avulla.

Teemahaastattelussa haastateltavien omat tulkinnot ovat korostuneita. Haastatteliija voi itse kussakin tilanteessa pohtia, tuleeko kaikki ennalta suunnitellut kysymykset esittää jokaiselle haastateltavalle, tuleeko kysymykset esittää kussakin haastattelussa samassa järjestyksessä, entä tuleeko sanamuotojen olla jokaisessa haastattelussa samat. Yhdenmukaisuuden vaatimus vaihtelee tutkimuksesta riippuen. Teemahaastattelun kysymysten tulee etsiä vastauksia tutkimuskysymykseen. Teemat, jotka on valittu ennalta, perustuvat aiheesta muodostettuun aiempaan tietämykseen. (Sarajärvi ja Tuomi, 2012, 75).

Haastattelut ovat osa laadullista eli kvalitatiivista tutkimusta, jonka synonyymeina käytetään esimerkiksi seuraavia sanoja: ”pehmeä”, ”ymmärtävä”, ja ”ihmistutkimus” (Sarajärvi & Tuomi, 2012, 23.) Laadullisen tutkimuksen yleisimpiä aineistonkeruumenetelmiä ovat erilaiset kyselyt, havainnointi ja haastattelut. Mitä vapaampi tutkimusasetelma on, sitä helpompi on käyttää aineiston hankinnan menetelminä havainnointia ja keskusteluja. Haastattelun idea onkin yksinkertainen; sen avulla selvitetään ihmisen ajatuksia ja toimintaa. (Sarajärvi&Tuomi, 2012,71-72.)

Päädyin teemahaastatteluun sen selkeyden sekä valmiiksi rajattujen teemojen vuoksi. Arvelin tutkimuskysymykseen vastaavan tiedon näin tulevan varmasti esiin ja helpottavan keskeisten asioiden löytymistä analyysivaiheessa. Lisäksi koin teemahaastattelun hyväksi vaihtoehdoksi aiheen rajaamisen kannalta. Pysyttäessä ennalta suunnitelluissa rajoissa pidin myös huolen siitä, että haastattelulle suunnitellussa ajassa saatiin käytyä läpi kaikki tutkimustehtäväni kannalta olennainen.

Haastattelussa tärkeää onkin sen joustavuus; tarvittaessa haastatteliija voi toistaa kysymyksen, selvittää sanamuotoja, korjata mahdollisia väärinymmärryksiä sekä vapaamuotoisessa haastattelussa poiketa ennalta suunnitellusta. Myös kysymysten järjestystä voidaan muuttaa, sillä päätavoitteena on usein saada halutusta asiasta mahdollisimman paljon tietoa. (Sarajärvi & Tuomi, 2012, 72 - 74.) Haastatellessani pyrin toimimaan tilanteen mukaisesti. Koska jokaisen informantin työympäristö ja työskentelytavat olivat erilaiset, eivät haastattelutkaan voineet edetä täysin saman kaavan mukaisesti.

Annoin haastateltavien kertoa vapaasti jokaisesta teemasta kaiken sen, mitä heillä oli sanottavanaan. Olin tyytyväinen valittuun haastattelumenetelmään ja sen tuottamaan aineistoon.

4.3 Tutkimusjoukko

Aineistooni kuului yhteensä viisi haastattelua, joista yhdessä oli mukana kaksi osanottajaa. Haastateltavat olivat paperittomia naisia työssään kohtaavia. Kaksi heistä toimi vapaaehtoistyön kentällä, neljä puolestaan kohtasi paperittomia palkkatyössään. Vapaaehtoistyöntekijöistä toinen toimi Global Clinicillä vapaaehtoisena kätilönä, toinen oli siirtolaisaktivisti, joka yhdessä muiden vapaaehtoisten kanssa tapaa ja neuvoo paperittomia ja paperittoman kaltaisessa asemassa olevia henkilöitä paperittomille suunnatussa, kerran viikossa järjestettävässä kahvilassa. Neljän muun haastateltavan ammattinimikkeitä olivat kirkon diakoni, sosiaalityöntekijä, ihmiskaupan vastaisen työn asiantuntija sekä psykologi. Kaikki haastateltavat olivat naisia.

Rajasin haastattelujen määrän viiteen, jonka koin riittäväksi määräksi osittain siksi, että ensimmäiset haastattelut tehtyinä uskoin saavani tarpeeksi tutkimuskysymykseeni vastaavaa materiaalia, ja osittain sen vuoksi, että toteutin opinnäytetyöni yksilötyönä. Haastateltavien löytäminen tuntui aluksi ongelmalliselta. Tiedustellessani mahdollisuutta haastattelun tekemiseen paikassa, jossa tarjotaan neuvontaa ja tukea maahanmuuttajanasille, minua kehoitettiin pohtimaan aihettani uudelleen, koska paperittomia siirtolaisia ei heidän mukaansa Suomessa juurikaan ole. Tämän kaltaisia, joskaan ei yhtä jyrkkiä vastauksia, sain myös muutamasta muusta paikasta.

Kuusi haastateltavaa löytyi kuitenkin mielestäni melko helposti niiden paikkojen joukosta, joihin olin ottanut yhteyttä. Yhtenä ongelmana oli se, ettei yhteydenottopyyntöihini useissa paikoissa vastattu. Mikäli en olisi rajannut haastattelujen määrää, uskon kuitenkin että olisin saanut vielä useita haastateltavia lisää.

Tuomen ja Sarajärven (2012, 85), mukaan yleisin aineiston keruun yhteydessä esitettävä kysymys koskee aineiston kokoa eli sitä, minkä verran aineistoa pitäisi kerätä, jotta tutkimuksesta tulisi mahdollisimman tieteellinen sekä yleistettävä. Vaikka kysymys on yhtä yleinen puhuttaessa laadullisesta ja määrällisestä tutkimuksesta, on se laadullisen tutkimuksen kohdalla epämääräisempi. Usein tutkimusjoukon koon ratkaisevat resurssit, esimerkiksi tutkimukseen käytettävissä oleva aika. Yleistettynä laadullisten tutkimusten aineistojen koot ovat lähes aina vähäisiä verrattuna määrälliseen tutkimukseen.

Laadullisessa tutkimuksessa tarvitaan aineistoa juuri sen verran kuin aihe ja tutkimustehtävä vaativat. On pohdittava, mikä määrä on niiden kannalta välttämätön. Eräs tapa vastata kysymykseen siitä, onko aineisto riittävä, on saturaatio eli kylläntyminen. Aineistoa voidaan ajatella olevan tarpeeksi silloin, kun uudet tapaukset eivät enää tuo uutta tietoa tutkimusongelmaa koskien. Kylläntymisen rajaa voi tarkkailla tutkimuksen edetessä. Kylläntymistä ei tapahdu, jollei tiedä, mitä tutkimuksesta etsii. (Eskola&Suoranta, 1998,62-63.)

Kylläntyminen onkin ajatuksena tutkijalle ongelmallinen, ja kylläntymispistettä voi olla vaikea määrittää. (Eskola&Suoranta, 1998,62-63.) Jotta aineiston voisi nähdä monipuolisesti, on siitä aina löydettävä uusia näkökulmia. Ei voida koskaan olla täysin varmoja siitä, etteikö uuden tiedon ilmaantuminen jossain vaiheessa olisi vielä mahdollista. Kylläntymispisteen saavuttaminen on yksi tapa rajata aineiston määrää, sillä raja on aina vedettävä johonkin. (Hirsjärvi ym. 2004, 171.)

Haastattelut tuottivat paljon tutkimuskysymykseeni vastaavaa tietoa, vaikka ajan ja muiden olosuhteiden salliessa olisin voinut toteuttaa useampiakin haastatteluja. Mielestäni sain kerätyksi kattavan kokonaiskuvan aiheesta, ja uskon sen myös näkyvän tutkimustuloksissani.

5 Aineiston keruu, käsittely ja analyysi

5.1 Aineiston keruu ja kuvaus

Haastatteluissa keräsin tietoa siitä, millaisia näkemyksiä kolmannen sektorin työntekijöillä on paperittomista naisista asiakkaina. Haastattelut etenivät ennalta suunniteltujen teemojen mukaan, olematta kuitenkaan liian kaavamaisia. Jokainen haastateltava puhui itselleen tärkeistä asioista ja teemojen painotus vaihteli. Kaikki viisi haastattelua, joista yhdessä oli mukana samanaikaisesti kaksi haastateltavaa, on toteutettu kasvotusten joko haastateltavien työpaikoilla, muissa työtiloissa tai kodeissa. Lähetin teemalistat osallistujille ennen varsinaista haastattelua. Haastatteluistani kaksi toteutettiin englanniksi ja kolme suomeksi.

Haastattelun alkaessa annoin vielä teemalistan kulloisellekin haastateltavalle tulostettuna. Ensin kerroin opinnäytetyöni taustasta, sitten keskustelimme teemoista siten, että haastateltava sai itse vapaasti kertoa mieleensä tulevia ja työssään esiin nousseita seikkoja. Käytin apuna tukikysymyksiä, mikäli haastateltavalla oli hankaluuksia ymmärtää sitä, mitä jollakin teemalla tarkoitettiin. Esitin tarkentavia kysymyksiä muussakin tapauksessa, ja joidenkin haastattelujen kohdalla mieleeni tuli teemalistaan kuulumaton kysymys, jonka esittämisen kuitenkin koin sillä hetkellä aiheen kannalta olennaiseksi. Pisin haastatteluista

kesti tunnin, muut hieman alle tunnin, noin 40-50 minuuttia. Nauhoitin haastattelut nauhurilla, jonka jälkeen siirsin ne tiedostoina tietokoneelle litterointia varten.

Jokainen haastateltava nosti esille omasta mielestään tärkeitä teemoja. Kaikki haastateltavat puhuivat mielellään paperittomien naisten tilanteesta, ja antoivat esimerkkejä työelämässään kohtaamista tapauksista. Toisinaan haastattelun edetessä saattoi tulla hiljainen hetki, jolloin ohjasin keskustelun uuteen teemaan tai esitin lisäkysymyksen. Englanninkielisissä haastatteluissa saattoi tulla vastaan yksittäisiä sanoja tai termejä, joita en ymmärtänyt. Niiden merkitys selkiytyi kuitenkin viimeistään litteroinnin aikana. Teemoista sukupuolisensitiivinen työote aiheutti eniten hämmennystä, sillä neljä kuudesta haastateltavasta ei täysin käsittänyt sen merkitystä. Kaikki haastattelut antoivat kuitenkin mielenkiintoisia näkökulmia opinnäytetyöhöni, ja koin saamani tiedot erittäin hyödyllisiksi.

5.2 Aineiston käsittely

Litterointi on nauhoitetun aineiston, esimerkiksi haastattelun, puhtaaksikirjoittamista. Keräämisen jälkeen aineisto kirjoitetaan muotoon, jossa sitä on helpompi hallita ja analysoida. Hankaluuksia litteroinnissa voi aiheuttaa esimerkiksi se, kuinka tarkasti esimerkiksi haastattelu kirjoitetaan puhtaaksi ja kirjoitetaanko kaikki sanat siten, kuin ne kuuluaan? Se, kuinka tarkasti haastattelu puhtaaksikirjoitetaan, on kiinni tutkimusongelmasta ja siitä, millainen suhde tutkimuksella on kieleen. Pääasia on, että kaikki puhutut lauseet ja sanat saadaan kirjoitettuun muotoon. Puheesta voidaan litteroida myös tutkimuksen kannalta tärkeimmät kohdat, mutta varmimmin vastauksia tutkimuskysymyksiin saadaan, jos litteroidaan koko teksti.

(www.fsd.uta.fi).

Yhden haastattelun litterointiin kului yleensä yksi päivä. Materiaalia jokaisesta haastattelusta tuli noin kymmenen sivun verran. Litteroin haastattelut sanasta sanaan sellaisina kuin ne kuulin. Vain yskähdykset ja muut äännähdykset jätin litteroimatta, sillä ne eivät olleet tutkimukseni kannalta millään lailla olennaisia. Litteroituani aineiston, aloitin materiaalin keräämisen saadakseni aikaan tuloksia.

Kun aineisto kerätään haastattelemalla, on tuloksena yleensä suuri määrä litteroitua tekstiä. Aineistonkeruuvaiheesta analyysiin siirtyminen ei ole yksinkertaista kertyneen aineiston suuren määrän vuoksi. Aineiston keruu, siihen tutustuminen ja alustava analyysin tekeminen kannattaakin aloittaa mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Tutkija joutuu aineistonsa kanssa kolmen tehtävän eteen; Aineisto pitää luokitella, analysoida ja tulkita. Eri vaiheet on tärkeä

tunnistaa, ja kaikkia vaiheita myös tarvitaan. Analyysin vaiheet tapahtuvat osittain samanaikaisesti, ja limittyvät tiiviisti toisiinsa. Eri vaiheissa tehdään usein tarkennuksia aiempien vaiheiden kysymyksiin tarkentaen ja arvioiden niitä. (Ruusuvuori, Nikander ym. 2010, s. 11-12.)

Sarajärven & Tuomen (2012,108), mukaan Miles ja Huberman (1994), ovat kuvanneet aineistolähtöisen laadullisen eli induktiivisen aineiston analyysia kolmevaiheisena prosessina. Ensimmäisessä vaiheessa aineisto redusoidaan eli pelkistetään, toisessa vaiheessa se klusteroidaan eli ryhmitellään, ja kolmannessa vaiheessa seuraa abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. Ensimmäisessä vaiheessa, pelkistämisvaiheessa, analysoitava informaatio voi olla litteroitu haastattelumateriaali, jota aletaan pelkistää siten, että kaikki tutkimukselle epäolennainen karsitaan pois. Pelkistämisen suuntana on tutkimustehtävä, joten aineistoa pelkistetään poimimalla siitä ilmauksia, jotka ovat tutkimustehtävän kannalta olennaisia. Litteroidusta aineistosta voidaan alleviivata tutkimustehtävän kysymyksiin vastaavia ilmaisuja eri värisillä kynillä. Tämän jälkeen alleviivatut ilmaisut voidaan listata peräkkäin eri konseptille. Toisessa vaiheessa, klusteroinnissa eli ryhmittelyssä, aineistosta koodatut alkuperäisilmaukset käydään läpi, ja samaa asiaa tarkoittavat käsitteet ryhmitellään ja yhdistetään luokaksi. Luokka nimetään sen sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Kun tämä on tehty, siirrytään kolmanteen vaiheeseen, abstrahointiin eli teoreettisten käsitteiden luomiseen, jossa edetään teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä on kyse käsitteiden yhdistämisestä siten, että saadaan vastaus tutkimustehtävään.

5.3 Aineiston analyysi

Aineiston analyysin ensimmäisessä vaiheessa aineistoon on tutustuttava mahdollisimman vähäisten ennakkokäsitysten varassa. On hahmotettava, millaisia asioita aineistossa on ja mihin kysymyksiin on vastattu, entä kuka niihin on vastannut ja mistä aineisto kertoo. On siis otettava selvää siitä, millaisia yleisiä aiheita aineisto sisältää. Sitten merkitään kiinnostavia huomioita siitä, mitä aineistossa on. Aineistoa siis luokitellaan ja jäsennellään vertailtavaksi, jolloin opitaan tuntemaan aineiston piirteet. (Ronkainen, Pehkonen, Lindblom - Yläne & Paavilainen, 2001, s. 124.)

Litteroinnin jälkeen koodasin, luokittelin ja merkitsin aineistoa valitsemallani tavalla, jolloin löysin analyysiin tarvitsemani tekstikohdat nopeasti. Merkitsin samoin koodein tekstikohdat, joissa puhuttiin samasta asiasta, esimerkiksi kohdat, joissa vastataan kysymykseen: ” Kuinka paperittomaksi on päädytty” tai ” Mitä tunteita paperittoman kohtaaminen sinussa herättää?”, jolloin löysin ne helpommin. Luin aineiston läpi useaan kertaan, jolloin hahmotin

sen paremmin. Pohdin, mikä aineistossa on merkittävää itse tutkimusongelman kannalta. On tärkeä tietää, mistä näkökulmista aineistoa tarkastellaan, ja mitä siitä etsitään. Tässä keskeisiä ovat tutkimusongelmat ja teoreettinen viitekehys.

Ronkaisen ym. (2011, 124, 125), mukaan analyysiprosessin toinen vaihe on käsitteellistämistä tai tulkintaa. Analyysin tuottamat havainnot siirretään teoreettiseen tai tutkimuskeskustelujen luomaan yhteyteen yhtäläisyyksiä ja eroja hakemalla. Tulkintaideoista viriää tarve asettaa aineistolle uusia kysymyksiä, jotka johdattavat uuteen aineistotyöskentelyyn ja ehkä myös uusiin aineistotekniikoihin. Kolmannessa vaiheessa aineistosta muodostettuja havaintoja tarkastellaan tietyn idean pohjalta. Olennaista ja toivottavaa oli nostaa esiin se, mikä aineistossa on yllättävää tai uutta. Tuloksia tarkastellaan usein myös suhteessa aiempiin tutkimuksiin - tosin tässä tapauksessa tutkittua tietoa on vähän, ja sitä ei voi suoraan tarkastella suhteessa mihinkään Suomessa tehtyyn tutkimukseen.

Analyysimenetelminä käytin teemoittelua ja sisällönanalyysia. Kokosin kunkin teeman alle haastatteluista ne kohdat, joissa puhuttiin kyseessä olevasta teemasta. Teemojen tulee olla tutkimusongelmaa valaisevia. Sisällönanalyysin avulla pyrin järjestämään aineiston uudelleen kokonaisuudeksi ja ennen kaikkea löytämään siitä vastauksia kysymyksiini, jotka toimivat opinnäytetyöni runkona. (Sarajärvi & Tuomi 2012, 11-13.)

Aloitin analyysin alleviivaamalla litteroidusta aineistosta kuhunkin teemaan liittyviä asioita. Koska haastatteluni eteni kuuden teeman mukaan (ks. teemaluettelo, liite 1), päätin aloittaa analyysin luokittelemalla saamani tiedot teemoittain, esimerkiksi teeman 1 alle jokaisessa haastattelussa mainitut, kyseiseen teemaan liittyvät asiat. Alkuperäisen kuuden teeman sijaan haastattelu on luokiteltu seitsemän eri teeman mukaisesti. Uusi teema, "asiakkaat" syntyi aineistoa avattaessa. Analyysissa käytetyt teemat olivat siis työympäristö, asiakkaat, paperittomuus, taustat & syyt, paperittomuus & sukupuoli, sukupuolisensitiivinen työote, lopputulema & ratkaisut sekä haastateltavan itse esiin nostamat asiat. Tämän jälkeen etenin toiseen vaiheeseen muodostamalla keräämisestäni alkuperäisilmauksista pelkistettyjä ilmauksia, jonka jälkeen keräsin kaikki samaan teemaan liittyvät pelkistetyt ilmaukset yhdeksi joukoksi. Luokan "ESIMERKIT" alle keräsin haastateltavien kertomia asioita sellaisinaan pelkistämättä ja tarkempaa luokittelua tekemättä.

Esimerkki:

TEEMA:
6. Sukupuolisensitiivinen työote

PELKISTETYT ILMAUKSET:
ammattitaitoa puhua asioista sensitiivisesti ja kunnioittavasti
asiakkaan ehdoilla meneminen, itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, arvostava kohtaaminen, avoimuus
keskustelu naisen asemasta Suomessa, asiakkaan ihmisarvon ja arvokkuuden korostaminen
erityishuomion kiinnittäminen äitiyteen
kulttuurisensitiivisyys
seksuaali - ja terveystkasvatus
kohderyhmän tarpeisiin vastaaminen
jatkuva kehittyminen
Tuen tarpeen havaitseminen
neuvottelu ja sovittelu eri viranomaisten välillä
miestulkin käyttö naisasiakkaiden kanssa toisinaan ongelmana
sukupuolisensitiivisyyden huomioiminen välttämätöntä

Tämän jälkeen muodostin pelkistetyistä ilmauksista alaluokkia. Keräsin yhteen kaikki pelkistettyjen ilmausten myötä syntyneet, samaa teemaa koskevat alaluokat, ja muodostin niistä yläluokat.

Esimerkki:

ALALUOKKA:
Asiakkaan ihmisarvon korostaminen
Eteneminen asiakkaan ehdoilla
Kulttuurisensitiivisyys
Epätasa-arvon huomioiminen
Äitiyden huomioiminen
Asiakkaan tarpeisiin vastaaminen

YLÄLUOKKA:
Ihmisarvoinen kohtaaminen
Kulttuurisensitiivisyys
Aito kohtaaminen

Sitten keräsin yhteen saman teeman alle muodostetut yläluokat tehden niille yhteisen pääluokan, josta esimerkki alla:

YLÄLUOKKA:
Ihmisarvoinen kohtaaminen
Kulttuurisensitiivisyys
Aito kohtaaminen

PÄÄLUOKKA:
Asiakkaan ihmisarvon ja kulttuurin huomioiva, arvostava kohtaaminen

Muodostin yhteisen, käsitteitä kuvaavan pääluokan kunkin teeman alle erikseen. Aiemmin tehdyt luokittelut johdattavat yhdistävän luokan muodostumiseen, ja näiden yleiskäsitteiden avulla muodostetaan kuvaus tutkimuskohteesta (Sarajärvi & Tuomi, 2012, 112.)

Esimerkki:

PÄÄLUOKKA:
Asiakkaan ihmisarvon ja kulttuurin huomioiva, arvostava kohtaaminen
YHDISTÄVÄ LUOKKA:
Työntekijöiden mielipiteitä ja ajatuksia sukupuolisensitiivisestä työotteesta ja sen kehittämisestä paperittomien naisasiakkaiden kanssa työskenneltäessä

Yhdistävien luokkien muodostamien käsitteiden avulla tutkimustulosten tarkastelu on selkeämpää. Olen käyttänyt yhdistäviä luokkia kutakin teemaa koskevien tulosten otsikoinnissa, tosin otsikkoja on tarpeen tullen pyritty lyhentämään selkeyden takaamiseksi.

6 Tulokset

Tässä kappaleessa esittelen teemoittelun myötä syntyneet yhdistävät luokat, ja niiden myötä tutkimuksen lopulliset tulokset. Tulosten otsikkona toimii siis luokkien yhdistämisestä syntynyt yhdistävä luokka.

6.1 Kuvauksia työympäristöistä ja niiden työskentelytavoista sekä - periaatteista

Haastateltavat työskentelivät kaikki melko erilaisissa työympäristöissä, ja kuvailivat tekemäänsä työtä sekä työmuotoja ja itse työympäristöä yksityiskohtaisesti. Haastattelujen kohteena olivat kolmannen sektorin paikat, joissa usein on enemmän aikaa asiakkaan aitoon kohtaamiseen ja auttamiseen. Jokainen haastattelemani henkilö nosti esiin mahdollisuuden anonymiteettiin sekä asioimiseen ilman pelkoa siitä, että työntekijät ilmoittaisivat viranomaiselle paperittoman henkilön olemassaolosta. Keskeisimpinä esiin nousivat neuvonta, eteenpäin ohjaaminen, kuunteleminen sekä konkreettinen tuki, kuten majapaikan tarjoaminen, vaatetus tai ruoka. Pro -tukipiste tarjoaa palveluita seksityöntekijöille, joista osa on paperittomia. Global clinicin kättilö sen sijaan työskentelee raskaana olevien paperittomien tai paperittoman kaltaisessa asemassa olevien naisten kanssa. Osa paperittomista naisista on hakeutunut kirkon palveluiden piiriin, kun taas osa on löytänyt apua tai ohjausta paperittomille järjestettävästä kahvilasta. Psykologille paperittomat asiakkaat ovat päätyneet esimerkiksi Pro -tukipisteen kautta, jossa tällä on työtila.

Lähtökohtaisesti työntekijät kokevat tärkeäksi sen, että asiakkaalle taataan hänelle kuuluvat palvelut. Asiakkaan osallisuus ja oma päätäntävalta, sekä tukityö ja neuvonta, ovat olennainen osa hyvää kohtaamista. Asiakkaan kaikki mahdollisuudet pyritään selvittämään ja

pohditaan yhdessä, miten tämä halutessaan voisi lähteä parantamaan tilannettaan. Eräs haastateltava mainitsee työkseen asiakkaan tukemisen haasteissa, sekä integroitumisessa auttamisen. Kirkko tekee yhteistyötä vapaaehtoisten kanssa, jotka ovat valmiita esimerkiksi majoittamaan asunnottomia, tai tekemään lahjoituksia.

H5: "So mainly I am working with immigrants and helping them to integrate into the society...The other aspect is the counseling, where they come and tell about the challenges they are facing, we find a way to help them through that process, so the counselling sometimes is really kind of official, kind of formal, there are times when it`s more like informal, there are things they want to tell in a secret, things they can`t tell when other people are there."

Myös oikeudellinen neuvonta ja paperiasioissa, kuten erilaisten hakemusten täyttämässä auttaminen ovat osa kolmannen sektorin työtä. Lisäksi asiakkaille kerrotaan Suomen laista ja käytännöistä.

H6: "...ja se miten me kohdataan paperittomia, on meidän viikottaisella vastaanotolla, joka on pyöriny noin kahden vuoden ajan, ja sen lisäksi mä itse tapaan ihmisiä oikeestaan missä tahansa, jos mulle tulee yhteydenotto, niin mä tapaan heit kaupungilla tai muualla, ja vastaanoton ohi, plus sitte meihin ottaa joskus ihmiset yhteyttä sellasel asialla, et he haluais että heidän tapauksestaan keskustellaan julkisuudessa, ja silloin usein myös niinku tavataan, et he on usein ihmisiä vailla oleskelulupaa, et heil on oleskelulupaongelma, eli käytännös meidän työympäristö on sitten niinku koko kaupunki..."

H6: "...et mitä se meidän auttaminen on, niin se on sitä neuvontatyötä, et me kerrotaan ulkomaalaislaista, kerrotaan, miten oleskelulupaa voi hakea, ja kerrotaan millasia käytäntöjä esimerkiks poliisilla on, mikä on semmonen ehkä, isoin asia, mikä ihmisii kiinnostaa yleensä."

Vapaaehtoisvoimin tehtävässä työssä nousee usein esille tilakysymys; mistä tila saadaan ja millaiset mahdollisuudet siellä on tehdä työtä? Usein tilaa lainataan toiselta toimijalta. Ongelmia voivat olla tilojen ahtaus ja riittämättömyys asiakasmäärään nähden.

H4:"nää tilat on mun mielestä huonot, tosi huonot itseasiassa, et meil on, hyvin pienet tilat täällä, välillä kätilö tai lääkäri tai hammaslääkäri vastaanottaa asiakkaan myös sellasessa pesutilassa....mutta tää tila me ollaan saatu maksutta ja saadaan olla täällä, niin toki me otetaan sellanen vastaan ku toimitaan pelkästään vapaaehtoisvoimin, eikä oo mitään tuloja eikä varoja, ni ei pysty niinku vuokraamaan mitään parempaa tilaa"

H6: ”...eli me ollaan Päijänteentie kolmevitosessa, lainataan Etelä-Suomen vasemmistonuorten toimistoa se kaks tuntii viikossa. Sit me pidetään myös kahvilaa joka toinen torstai kuudesta kaheksaan Kalliossa...”

Työntekijät kertovat toimintaansa mainostettavan internetissä, ja ihmisten kertovan toiminnasta toinen toisilleen, jolloin tieto leviää ”puskaradon” välityksellä. Toiminnasta jaetaan myös tiedotteita, ja kirkko tavoittaa ihmisiä Jumalanpalveluksissa. Tavoitteena on tarjota vapaaehtoisuuteen perustuvia matalan kynnyksen palveluja, jotka takaisivat hyväksyvän, yksilöllisen kohtaamisen.

H1: ”Ja matala kynnyys tarkoittaa sitä, että se on avoin kaikille seksi - ja erotiikka-alalla toimiville ihmisille tai ihmiskaupassa uhrituneille ihmisille. Ja meillä ei kysytä nimiä eikä statuksia eikä meillä oo ennakkoehdotuksia palveluille.”

6.2 Näkemyksiä asiakastyöstä

Asiakkaan elämäntilanne määrittää usein asiakkuuden luonnetta. Asiakkuus voi olla kertaluontoista tai jatkua pidempään asiakkaan tilanteesta ja omasta tahdosta riippuen. Paperiton asiakaskunta on myös liikkuvaista; Seuraavana päivänä asiakas voi olla jo matkustanut toiseen maahan. Asiakas halutaan usein nähdä oman tilanteensa asiantuntijana, ja korostaa hänen omaa päätäntävaltaansa itseään koskevissa tilanteissa. Palvelut halutaan lisäksi tuottaa asiakkaan oman tarpeen mukaan, jonka vuoksi jatkuva vuoropuhelu asiakkaiden ja työntekijöiden välillä on tärkeää. Asiakkaat löytävät tiensä palveluihin moninaisia reittejä pitkin. Toisaalta esiin nousee myös se seikka, ettei kaikkia mahdollisia asiakkaita voida tavoittaa. Asiakkuutta leimaavat usein sitoutumattomuus ja lyhytkestoisuus.

H1: ”ja sit toisaalta me ei pystytä tavoittaa niitä ihmisiä, jotka on siinä asemassa, et ne ei pysty esimerkiksi poistuu tietystä paikasta missä ne joutuu työskentelemään tai muuten toimimaan. Niinku tietty osa tällä seksi - ja erotiikka-alalla tavoitetaan, ja suuri osa jää ulkopuolelle”

Asiakkaat hakeutuvat palveluihin monenlaisten ongelmien ja kysymysten pakottamina. Apu, jota asiakkaat tarvitsevat, voi olla esimerkiksi apua lomakkeiden täytössä, tai konkreettista rinnallakulkemista. Asiakkailla voi olla kysymyksiä oleskelulupaprosessista tai erilaisista menettelytavoista, ja saatuaan vastauksen tai neuvontaa lomakkeiden täyttöön, he jatkavat itsenäisesti eteenpäin. Joskus asiakkuuden syynä on yksinkertaisesti lämpimiin tiloihin hakeutuminen. Toisinaan asiakkaalla voi olla väkivaltataustaa ja muita traumaattisia

kokemuksia joko Suomessa tai muussa kauttakulku - tai lähtömaassa. Tarve psykologiseen tukeen on näin suurempi kuin psykologisen tuen tarjonta.

h3: "Well mainly because they have experienced a lot of dramatic events in their past, sometimes there has been victims of trafficking, or for example, abuses of different types, violence in their home country or here, and the person is going through a difficult process, and it's the need of support, or psychological support."

h5: "There are times when it's medical situation, and then I have to advice them, where they can seek the medical help, there are times that it is financial, there are times that they need a place to lodge, at least to stay or sleep, especially when it's winter time, you can't just tell them to be on the street."

H6: "Ihmiset ei oo esimerkiks sitä turvapaikkaa saanu, ja sitte he tulee meidän vastaanotolle ja kysyy esimerkiks, että miten haetaan opiskelijalupaa tai oleskulupaa työnteon perusteella."

Työntekijät kokevat tukityön tärkeäksi osaksi toimintaansa. Vuoropuhelu asiakkaiden kanssa auttaa pitämään toiminnan ajan tasalla, jotta se vastaisi asiakkaiden tarpeisiin ja olisi heidän kannaltaan mahdollisimman hyödyllistä. Joskus asiakkaalle voi olla hyväksi yksinkertainen keskustelu, jossa yhdessä työntekijän kanssa listataan tilanteen hyvät ja huonot puolet sekä käytettävissä olevat vaihtoehdot. Myös rinnallakulkeminen läpi prosessin on työlle ominaista; Asiakkaiden kanssa voidaan käydä lääkärin vastaanotolla, virastoissa ja muissa paikoissa, joihin tämä ei ehkä yksin osaisi tai uskaltaisi mennä. Luottamuksen luominen asiakkaaseen mainitaan tärkeäksi, koska ilman luottamusta ei synny suhdetta. Asiakkailta on usein huonoja kokemuksia viranomaisista, joten luottamuksellinen, avoin suhde on työn onnistumisen kannalta ensisijaisen tärkeä. Usko oman tilanteen selkenemiseen on motivaattori, jota ilman epäselvässä tilanteessa sinnittelevä ihminen ei jaksaisi jatkaa eteenpäin. On tärkeä pyrkiä tukemaan asiakasta sekä henkisesti että konkreettisesti ja luoda toivoa monimutkaisessa, ahdistavassa tilanteessa.

H5: "Yeah, I walk with them through the process. And I think it also creates the trust."

H6: "Joo, me autetaan niinku etupäässä paperiasioissa, mutta kyllä me myös ollaan menty ihmisten mukaan virastoihin ja esimerkiks poliisiasemalle jättää oleskelulupahakemusta, et kyl sen mukaan miten me iteki just pystytään, et mitkä meidän resurssit on."

H6"...että jotka on ollu paperittomia ja sitte tulee meidän vastaanotolle, niin saa sellasen uskon siihen että kyllä he voi jonain päivänä saada oleskeluluvan, että joilleki se on ollu

myös sellanen psykologinen efekti, et on olemassa jotain ihmisiä jossain, jotka voi niinku auttaa ja tukea...”

6.3 Selvitys paperittomuuden syistä ja seurauksista

Paperittomuus voi olla seurausta monenlaisista tilanteista. Tämä tuli ilmi myös haastatteluja tehdessäni, haastateltavien antaessa esimerkkejä kohtaamistaan asiakkaista ja näiden paperittomuuteen johtaneista syistä. Naisen paperittomuus voi johtua niin opintojen päättymisestä, ihmiskaupasta, turistiviisumin umpeutumisesta, avioliiton loppumisesta kuin oleskelulupaprosessin pitkittymisestäkin. Henkilö voi myös olla ”puolipaperiton”, virallisesti maassa, mutta välitilassa, odottaen oleskeluluvan myöntämistä tai myöntämättä jättämistä. Tällöin hän ei ole oikeutettu julkispalveluihin huolimatta siitä, että maassa oleskelu on viranomaisten tiedossa. Paperittomaksi voi päätyä oleskelulupaperusteen päättyessä, esimerkiksi opintojen tai työn loputtua. Myös turvapaikanhakuprosessin jälkeen tai sen vielä ollessa kesken, ihminen voi mennä ”maan alle”, välttääkseen maasta karkotuksen.

H5:” I have had even the case where the person has been living in Finland for over ten years, and then later became undocumented. There have been also situations where they had... maybe they came as a tourist, and then something happened in their family or their home country, and they couldn` t go back. And there has been also situations where they have... they are seeking for asylum, and then when they are asked to come for the decision, they get scared, that it`s negative and they will be taken to the center and deported, so they go hiding.”

H1: ”kyllähän meil on tapauksia että missä ihmiset on sellasessa asemassa ku ei oo oikeutettuja julkisiin terveystalveluihin, sosiaalipalveluihin, vaikka niinku virallisesti onkin maassa. He odottaa oleskelulupaa, odottaa jatkokäsittelyä, odottaa oleskelulupavalitusprosessin aikana Suomessa, odottaa tosiaan sitä ensimmäistä lupaa mahdollisesti...”

Paperittomuus aiheuttaa ihmisille monia ongelmia. Haastatteluissa esiin nousevat ensisijaisesti ongelmat terveydenhuoltoon pääsyssä ja julkispalveluiden käytössä. Myös asunnottomuus sekä puuttuvat kansalaisoikeudet ovat paperittomien arkipäivää puhumattakaan henkisistä seurauksista, joita yhteiskunnan ulkopuolelle sulkeminen aiheuttaa. Haastateltavat kertovat asiakkaiden peloista ja ahdistuksesta sekä traumaattisista kokemuksista, joita lähes kaikilla näistä on. Osa naisista on joutunut ihmiskaupan uhreiksi jo lähtömaassa, osa taas toimii pakkotyössä tai työssä, jota voi tehdä ”pimeästi”.

H2: jos sulla ei oo papereita, sul ei oo oikeutta työskennellä Suomessa virallisilla työmarkkinoilla. Tää tietysti tekee sen, et ihminen joka on paperittoman asemassa, joutuu turvautumaan, harmaalla alueella oleviin toimeentulomuotoihin.

H3: "...All kind of stories, all kind of different routes of migrations, sometimes people leave their country cos they were in a very dangerous situation in their country, maybe they have been trafficked inside the country, and they have been forced to prostitution inside the country, so that was the reason to try to leave, and they ended up in Finland. Sometimes it was a deal arranged, that the families were giving money to some people here from the same nationality for example, to bring this person here, and then the person ended up being trafficked also here, was forced to work for the family or for the people who were ..."

H4: "... No tietysti siis talvisaikaan ja ihan mihin aikaan vaan, on asuinongelma, mikä on siis suurin, että talvella etenkin, ku on kylmä ja on pakkasta, niin nää ihmisethän asuu pääosin niinku ulkona, autoissa, jossain leirintäalueilla, et sehän on varmaan se suurin huoli mikä talvisin Suomessa on."

Paperiton on yhteiskunnassa näkymätön, sillä paperittomuuden vuoksi kaikki ovet sulkeutuvat hänen silmiensä edestä. Työntekijät toivovat myös valtion ottavan ohjat käsiinsä paperittomuusongelmassa, jota ei voida hoitaa yksistään vapaaehtoisvoimin.

6.4 Paperittomien naisten sukupuolensa vuoksi kohtaamat ongelmat

Paperittomat naiset ovat sukupuolensa vuoksi usein miehiä haavoittuvammassa asemassa. Tähän vaikuttavat niin lähtömaan kulttuuri, tavat ja sukupuoliroolit kuin käsitykset naisen asemasta. Alttius seksuaaliselle väkivallalle, prostituutiolle ja ahdistelulle on paperittomassa tai paperittoman kaltaisessa asemassa olevalle suuri. Lisäksi naiset ovat usein äitejä, ja huolehtivat jälkikasvusta. Lasten hoito ja kasvatusta epävarmoissa olosuhteissa, luovat omat ongelmansa jo ennestään raskaaseen elämäntilanteeseen.

Monissa kulttuureissa vanhimman tyttären oletetaan huolehtivan ikääntyvistä vanhemmistaan, jolloin tämä tilanteen niin vaatiessa voi joutua lähtemään kotimaansa ulkopuolelle etsimään elantoa. Useissa maissa myös naisen asema on heikompi kuin miesten. Sukupuoleen liittyvän vähäisen arvostuksen vuoksi tyttö tai nainen voi lähtömaassa joutua pakkoavioliiton, ihmiskaupan tai väkivallan uhriksi. Nicholas D. Kristof ja Sheryl Wudunn antavat kirjassaan "Puolikas taivasta" (2010), lukuisia esimerkkejä äsken mainituista tilanteista.

H6: "naisturvapaikanhakijoista voi sanoa et heillä on aika usein selkeesti sukupuoleen liittyviä syitä, jo siis siellä lähtömaassa, et miks he on lähteny liikkeelle, että siellä on

niinku voinu olla seksuaalista väkivaltaa tai seksuaalista hyväksikäyttöä, tai väkivaltaa liittyen perheenjäsenten toimintaan, joka on sit kostettu nimenomaan naiselle.”

H6: ”erityisesti pitää huomioida se naisten asunnottomuus, saattaa olla riskialttiimpaa esimerkiksi naiselle ku miehelle liittyen seksuaaliseen väkivaltaan, ja siis me ollaan törmätty tällasii tapauksiin, joissa paperiton nainen on joutunu Suomessa seksuaalisen väkivallan kohteeks just sen takia, et hän on joutunu epämääräsel tavalla hankkimaan esimerkiksi asuinpaikkaa tai yöpaikkaa.”

Naisten asema on siis monin tavoin haavoittuva. Erityisesti maahan yksin tulleet, paperittomat äidit ovat hankalassa asemassa. Paperittomuutensa vuoksi naiset joutuvat usein ottamaan vastaan pimeitä töitä ansaitakseen toimeentuloa, jolloin vastassa on monta ongelmaa alkaen siitä, mihin paperiton nainen voi viedä lapsensa työpäivän ajaksi. Työskennellessään nainen voi lisäksi kohdata hyväksikäyttöä ja väkivaltaa, joten alttius uhriutumiselle on suuri. Vaikka väkivallalta suojeleminen on ihmisoikeus, ei yhteiskunta suojele paperittomia väkivallan uhreja. Tästä antoi esimerkin yksi haastateltavista kertoessaan sen turvakodin käytännöistä, jossa oli aiemmin työskennellyt:

H3: “Then at some point it comes out at there is no documents, no social security number, and then the workers from the shelter had to inform that okei, then you cannot stay here. Which is quite dramatic situation if the person is facing a threat of violence.”

Usein myös asunnottomuus on riskialttiimpaa naiselle kuin miehelle. Kaikki haastatellut olivat kohdanneet työssään naisia, jotka olivat raskaana. Osa heistä oli mahdollisesti halunnut keskeytyksen, mutta myös sen saaminen oli osoittautunut ongelmalliseksi. Synnyttäminen sen sijaan on päivystyksellinen asia, ja kaikki synnyttäjät otetaan vastaan näiden hakeutuessa sairaalaan. Paperittomalle voidaan kuitenkin lähettää kotiin iso sairaalalasku.

H1: ”Osa tulee raskaana sitte jos ...ja sehän on yks semmonen tavallaan sitte hätä, jos on vaikka viimesillään raskaana eikä oo oikeutta oikee mihinkään ja tietoo, että millä sen lapsen elättää tai missä asuis edes.”

H2: ”Tai sit on ihan tän tyypistä ollu, että on tota tullut raskaaksi niinku, no tehdessä seksityötä, et ku Suomessaki välttämättä, kun ei halua sitä raskautta viedä pidemmälle, niin semmoset keskeyttämisetki on melkeen mahdottomia sit kuitenkin Suomessa, ku ei siihen saa, ku jos ei kuulu sosiaaliturvan piiriin, ni se maksaa jonku verran kuitenkin...”

Tilanteen aiheuttama stressi vaikeuttaa sekä itsestä että jälkikasvusta huolehtimista. Paperittoman tai paperittoman kaltaisessa asemassa elävän on vaikea tarjota lapsilleen pysyvää, täysipainoista ja turvallista arkielämää.

6.5 Ajatuksia sukupuolisensitiivisestä työtoteesta

Sukupuolisensitiivinen työote on terminä melko uusi, mutta viisi kuudesta haastateltavasta kertoi työympäristössään käytettävistä sukupuolisensitiivisistä menetelmistä ja erityishuomion kiinnittämisestä asiakkaan sukupuoleen. Asiakkaan ihmisarvon korostaminen mainittiin tärkeäksi sukupuolesta riippumatta, ja esiin nousi myös asiakkaan ehdoilla eteneminen ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen. Haastateltavat nostivat esiin sen, kuinka tärkeää on osata keskustella asiakkaan kanssa sensitiivisesti ja kunnioittavasti. Toisinaan on käytävä myös keskustelua naisen asemasta Suomessa, sekä korostettava asiakkaan ihmisarvoa ja arvokkuutta. Erityisesti seksityöntekijöiden kanssa on tärkeää osata keskustella vaikeistakin asioista niiden oikeilla nimillä.

H2: "...Et joillaki voi olla tarvetta esimerkiksi sellaselle keskustelulle, että miten niinku esimerkiksi, voiko nainen pitää rahaa hallussaan, et näihin liittyy hyvin paljo tällasii kulttuurisia tekijöitä myös, et voiko niinkun, et me voidaan myös puhuu siitä, et minkälaisia oikeuksia naisilla on naisena, Suomessa, ja sit esimerkiks sitä että, et vaikka sä myyt seksipalveluita, vaikka sä oot niin sanottu prostituoitu, ni silti sä oot aivan yhtä arvokas nainen ja ihmisarvoinen ihminen kuin kuka tahansa muukin."

H2: "...tietenki jos se naisen ja miehen asema ja just se koulutus, et aika mones maassa kuitenkin naiset ja miehetki on saanu aika vähän koulutusta, ja seksuaaliterveyskoulutusta, ja meiänki asiakkaissa on tosi paljo niitä, joilla ei oo ollut minkäänlaista, et kaikki muutenki semmonen terveystkasvatus on aika lapsen kengissä, puhumattakaan mistään niinku turvaseksistä ja kaikesta, niin kyl me tehdään tosi paljon semmosta..."

Miehen ja naisen eriarvoinen asema eri kulttuureissa on haastateltavien mukaan huomioitava naisten kanssa tehtävässä työssä. Myös äitiyteen on kiinnitettävä erityishuomiota, sillä se tuo mukanaan monia haasteita. Sukupuolisensitiivisyyden rinnalle nousee kulttuurisensitiivisyys, eri kulttuureihin kuuluvien tapojen, uskomusten ja erityispiirteiden huomioiminen. Välillä työssä on ilmennyt konkreettisia sukupuoleen liittyviä ongelmia, kun asiakkaan on ollut vaikea esittää asiansa miestulkin läsnäollessa.

H4: "No mikä mul tulee mieleen tästä sukupuolisensitiivisyydestä että, tulkki joka meillä on lähes aina täällä, on mieshenkilö, ja sitte jotkut romanialaisnaiset ehkä ei oo halunnu että

tulkiks tulee mies, vaikka just ku on raskaus kyseessä tai joku tällanen asia, ja siinä on sitte ollu se vaikeus, että meillä on vaan miespuolinen tulkki, ja ilman tulkkia me ei tulla pärjäämään siinä, siinä vastaanottotilanteessa, ja sitte ku on just tällanen intiimi tilanne käsillä. muutaman kerran on ollu sellanen tilanne, että miestulkkin on ollu vähä vaikeena siinä.”

H3: “So...what I try to do, is to find, what are those areas in which this person might need more support in order to overcome that vulnerability. And that is from my side, probably the main tool to be gender sensitive and also to pay special attention to those situations that has to do with maternity,”

H6: ”Me käytännössä huomioidaan, me halutaan huomioida sukupuolisensitiivisyys, meidän on myös pakko huomioida, et ku ajatellaan et ihmiset on eri kulttuureista, meidän pitää aika eri tavalla huomioida se henkilön sukupuoli.”

Sukupuolisensitiivisyyden huomioiminen koetaan välttämättömäksi, mutta työskentelytapojen valinta riippuu ennen kaikkea asiakkaasta, tämän tilanteesta ja toiveista.

6.6 Kertomuksia asiakasprosessin kulusta

Jokainen asiakas on elämäntilanteineen erilaisessa asemassa. Näin ollen myös asiakkuuden kesto, kulku ja lopputulokset ovat erilaiset. Asiakkaat voivat käydä paikassa vain kerran tai jatkaa asiakkuuttaan siihen saakka, kunnes ovat laillistaneet statuksensa.

H6: ”Käytännössä kun ihmiset tulee meidän vastaanotolle, niin voi olla et ne tulee vaan yhen kerran, mut sen jälkeen me jatketaan yhteydenpitoo puhelimitse ja usein me ollaan tekemisissä siihen asti, kun ihmiset saa ne luvat, ja usein ihmiset sit meille ilmottaa, mutta tietysti on joitain ihmisiä, että se asian tai kysymyksen luonne, että se on aika yksinkertainen, ja sit he osaa itse viedä niit asioita eteenpäin, eikä niihin tarvi puuttuu, mut on meil sit jotain tapauksii että, että ehkä sellasen keskimääräsen pitkä tai lyhyt asiakassuhde ois joku 2-3 vuotta.”

H2:” Osa niinku käy kerran, soittaa kerran, osa voi olla 10 vuotta konktaktissa meihin. Hirveen erilaisii asiakkaita, hirveen erilaisia lopputulemia ja ratkasuja, ja se riippuu aina ihan sen yksilön tilanteesta.”

Toisinaan asiakas voi kadota kesken prosessin. Työntekijät nostavat kuitenkin esille asiakkaiden kiitollisuuden ja arvostuksen pieniäkin asioita kohtaan. Välillä ongelmana on se,

ettei asiakasta oteta sisään papereiden puuttumisen vuoksi. Tästä kertonut työntekijä koki tilanteet erittäin kuormittaviksi, koska asiakkaan tilanne jää auki ja selvittämättä.

H4: "...mut sit jotkut on sellasia et he ei vaan sitte ilmesty, sillon ku on se sovittu se ajankohta, et en, mä en ikinä sitte tiedä et onko he sellasia et he on vaikka palannu sinne lähtömaahansa, vai eikö he oo vaan halunnu enää tulla tähän seurantaan, et se vaihtelee tosi paljon. Et samoja asiakkaita näkee niinku aina sillon tällön, mut sit on paljo ehdottomasti myös sellasii, jotka käy vaan kerran."

H3: "...and very difficult situation for us, for the workers, that are the ones that have to say no, but then we don't know what happens to this person"

Ennen kaikkea työntekijät pyrkivät antamaan asiakkaalle apua tilanteen selvittämisessä. Vaikka yksiselitteistä ratkaisua paperittomuuteen ei ole, voidaan ottaa selvää reiteistä ja tahoista, joiden kautta asiakas voisi viedä tilannettaan eteenpäin ja löytää keinoja sen korjaamiseksi.

H2: "kaikillehan ei oo olemass mitään ratkasuu tai ei oo olemassa mitään niinku kaikille saatavissa olevaa ratkasuu paperittomuuteen. Mut meidän kautta pystyy selvittää ne asiat, et mitä kautta sitä vois lähtee laillistamaan sitä omaa oleskeluaan täällä."

H6: "...ja usein me ollaan tekemisissä siihen asti, kun ihmiset saa ne luvat, ja usein ihmiset sit meille ilmottaa, mutta tietysti on joitain ihmisiä, että se asian tai kysymyksen luonne, että se on aika yksinkertainen, ja sit he osaa itse viedä niit asioita eteenpäin, eikä niihin tarvi puuttuu."

Toisinaan käy niin onnekaasti, että työntekijät pääsevät todistamaan tosielämän selviytymistarinoita, joissa paperiton asiakas laillistaa oleskelunsa ja voi alkaa elää parempaa, peloista ja huolista vapaata elämää.

H1: "Mut kyllähän täs näkee myös ihan huikeita, tällasii niinku ihmisten selviytymistarinoita, vaikka sitte paperittomuudesta ihan täysvaltaseks yhteiskunnan jäseneks."

6.7 Havaintoja paperittomuuteen liittyvistä epäkohdista

Haastatteluissa työntekijät saivat itse nostaa esiin asioita ja epäkohtia, joita ovat työssään havainneet. Teeman "Työntekijöiden itse esiin nostamat asiat" - pohjalta syntyi yhdistävä luokka, "Työntekijöiden havaintoja paperittomuuteen liittyvistä epäkohdista."

Haastateltavat kertoivat niin ongelmista palveluihin hakeutumisessa, kuin asiakkaan psyykelle aiheutuvasta kuormituksesta.

Yhtenä keskeisimmistä asioista nähtiin palveluihin pääseminen. Kuten tiedetään, paperittomilla ei ole oikeutta moniin palveluihin, ja terveydenhuollossa tapahtuneet muutoksetkin ovat melko tuore ja uusi asia. Palvelujärjestelmä koettiin hankalaksi ja lokeroituneeksi erityisesti ihmiselle, jolla ei ole kielitaitoa ja joka etsii apua ongelmiinsa vain joutuakseen kulkemaan ”luukulta luukulle”, saamatta suoraa vastausta kysymyksiinsä. Raha nähdään usein palveluiden tarjoamisen määrittäjänä, kun taas ihmisoikeuskysymykset voivat unohtua. Yksinkertainen selkokieli voisi auttaa monissa epäselvissä tilanteissa.

H2: ”...eli sellanen niinku ihmisoikeudellinen lähestymistapa tähän niinkun...sosiaali - ja terveystarjoamiseen, ja muun oikeudellisen neuvonnan tarjoamiseen. Se voisi olla niinku Suomessa paremmalla tasolla ku se on nytte, esimerkiks matalan kynnyksen palveluita enemmän.”

H2: ”...et kyllähän Suomessa on se rakenne ja on lait ja kaikki on olemassa, mut aika monesti se on niin sattumanvarasta, työntekijän varassa sit loppujenlopuksi, kenen luokse sä satut niinku menemään...”

H6: ”Et tää palvelujärjestelmä on sellanen, et täs ei niinku... ihmiset varmasti kaipaa rahaa ja ruokaa ja työpaikkaa, mut ne kaipaa myös ihmisiä, jotka auttaa selviytymään täs byrokraatiassa.”

Moniammatillisen yhteistyön merkitys koettiin suureksi. Moniammatillisessa tiimissä kyettäisiin näkemään asiakkaan ongelmat monelta taholta, jolloin tarjottava apu olisi kokonaisvaltaisempaa. Paperittomat käännytetään pois monilta tahoilta, ja ongelma ikään kuin lakaistaan maton alle toteamalla, ettei paperittomia siirtolaisia oikestaan ole Suomessa. Väite ei kuitenkaan pidä paikkaansa, ja Etelä-Euroopan hankalan taloudellisen tilanteen vuoksi muuttoliike Pohjoiseen on kiihtynyt. Toisaalta haastatellut mainitsevat huomanneensa yhteiskunnan heränneen ongelmaan, ja monien asioiden alkaneen muuttua.

H3: “Now the economical situation in Spain is very difficult, so the law unfortunately is really going backwards, they are cutting rights from everybody, also from nationals, so much more people coming from outside.”

H5: “I think it is also because of the crisis in, the economic crisis in Spain and Italy... so most people are moving here and anyway, if they have residence permit there, they can be here for three months without visa.”

Paperittomat siirtolaiset ovat usein käyneet läpi vaikeita kokemuksia, jolloin on tyypillistä, että monet heistä kärsivät stressiperäisistä oireista, masennuksesta ja itsetuhoisuudesta. Tässä kohtaa tärkeäksi nousee psykologien rooli kolmannen sektorin auttamistyössä. Toinen terveyteen liittyvä seikka ovat raskaana olevat naiset, jotka eivät käy seurannassa. Tämä on vakava riski sekä naiselle itselleen että sairaalan henkilökunnalle, mikäli nainen yhtäkkiä ilmaantuu sinne synnyttämään. Syynä seurannasta kieltäytymiselle voi olla yksinkertaisesti epätietoisuus tarjottavasta palvelusta, häpeä tai pelko.

H3: "There is not many psychologist in third sector in Finland because they cannot pay the salaries so they are not very much in contact with this reality that is very difficult, it's not that they don't care but that it's very difficult for them to see it. Also psychologist has to understand that we can do a lot for this."

H4: "...meil on paljon Suomessa raskaana olevia naisia, jotka ei käy missään seurannassa ja sitte he mahdollisesti synnyttää omillaan, tai jotkut heistä tulee ihan sairaalaan synnyttämään. Se on iso haaste meille sairaalan työntekijöille, koska meil ei ole mitään tietoa siitä asiakkaasta, eikä myöskään ole mitään kielitaitoa asiakkaan kanssa..."

Mikäli paperiton tai paperittoman kaltaisessa asemassa oleva henkilö onnistuu saamaan työpaikan, on hänen lähes mahdotonta järjestää lastenhoitoa työpäivän ajaksi, sillä paperittomien äitien lapsilla ei ole oikeutta päivähoitoon. Vailla mielekästä tekemistä ihminen turhautuu helposti, ja turhautuneet, päämäärättömät ihmiset joutuvat heittämään hukkaan potentiaalinsa ollen näin uhka yhteiskunnalle ja sekaantuen helposti laittomuuksiin.

H6: "No, ensinnäkin se tilanne, että ei saa sitä turvapaikkaa, ja sitte heti sais työpaikan, mut missä sitte pitää sitä omaa lastaan, et meil ei oo yhteiskunnassa sellasii tiloja, eikä oo yhtäkään järjestöö, eikä yhtäkään hanketta tai projektii, jossa olis käynnistetty tällanen oma päiväkoti."

H5: "And it's also dangerous, because if they are not able to get into the society and get something to do, they get themselves maybe in drugs, and all those kind of things, and I think it's not also good for the society."

Myös erinäiset käytännöt liittyen karkotukseen ja luvan myöntämiseen herättivät keskustelua. Paperiton tai paperittoman kaltaisessa asemassa oleva nähdään usein konkreettisesti ”maan alla” olevana, jolla ei ole tulevaisuutta eikä toivoa sopeutua yhteiskuntaan. Todellisuudessa iso osa paperittomista pyrkii toimimaan yhteiskunnassa kuten muutkin kanssaihmiset sillä

erotuksella, että oleskeluluvattomuus tekee heidän elämästään monin verroin vaikeampaa.

H6: ”Et ihmisillä on usein se ajatus, et paperittomat on jotain kellariin kahlittuja ihmisparkoja, jotka ei niinku mitään osaa tehdä yhteiskunnassa, ja poliittinen argumentti siinä on se, et ois parempi et ne ei ois koskaan tullukaan tänne, ku sen sijaan valtaosa heistä toimii yhteiskunnassa niinku me muutki, opiskelee ja tekee töitä, mutta heille ei vaan jostain syystä oo myönnetty sitä lupaa.”

6.8 Kokemuksia työn aiheuttamista tunteista

Ihmisten kanssa tehtävä työ nostattaa aina pintaan paljon tunteita ja ajatuksia. Kun työntekijä kohtaa ahdingossa olevia, haavoittuvia ihmisiä ja pyrkii auttamaan heitä parhaansa mukaan, ovat läsnä niin riittämättömyyden, säälin, voimattomuuden kuin toisaalta onnistumisen ja ilon tunteet. Työn suolana voivat olla pienet ilot ja onnistumisen hetket sekä asiakkaiden osoittama kiitollisuus. Pitkän prosessin päätteeksi asiakas voi itse ottaa yhteyttä ja kertoa saaneensa oleskeluluvan. Tämä on tietenkin erityisen palkitsevaa.

H1: ”Pyritään välttämään sitä kyynistymistä ja sitä ettei se nyt tuntuis niin kauheen toivottomalta, ku eihän se nyt niinku, yhteiskunta ja maailma muuttuu hirveen hitaasti, niin rakenteellisella tasolla, niin jotta se meidän työ voi olla palkitsevaa niin pitää just muistaa nää niinku pienetkin ilon pilkahdukset ja se, että jo se arvostava ihmisarvoinen kontakti voi olla jolleki merkityksellinen, vaikka sitä tilanneta ei voikaan välttämättä ratkasta, mut se että ainaki pääsee kohdatuks ja kuulluks ja kohdatuksi ihmisenä, niin se pitäisi muistaa. Mut kyllähän täs näkee myös ihan huikeita, tällasii niinku ihmisten selviytymistarinoita vaikka sitte paperittomuudesta ihan täysvaltaseks yhteiskunnan jäseneks.”

H4: ”Tänne on ihana tulla, tää antaa jotenki tosi paljon, vaikka tekeekin vaan jotain pientä, tääl on hirveen hyvä ilmapiiri aina, tääl on tosi hyvä vapaaehtoisporukka, asiakkaat, niinku pääosin kaikki, on tosi kiitollisia, ja tulee tänne saamaan sitä hoitoa, mitä me voidaan antaa, että kyllä on tosi palkitsevaa.”

Aina työntekijät eivät voi auttaa asiakasta, ainoastaan kulkea tämän rinnalla, koettaa valaa uskoa, kannustaa ja rohkaista sekä antaa neuvoja ja vaihtoehtoja. On turhauttavaa nähdä henkilön potentiaalin valuvan hukkaan tilanteessa, jossa tämä on yhteiskunnalle näkymätön. Työntekijän ja asiakkaan välille voi kehkeytyä ystävyysuhde, tai asiakkaat voivat kokea työntekijän enemmän äitinä ja sisarena kuin etäisenä ammatti-ihmisenä.

H5: “...and there are times that I find myself like powerless, allthought I want to help, but then, there is not much to do...And sometimes it`s also, it`s heart breaking. And then there

are times that u realize the person has so much potentials, person can really contribute into the society, and is not having the chance to do that.”

H5: “...some of them become more like a friend, or they see you as a mother, it`s kind of a relationship that.. is ongoing, it doesn`t stop.”

Huolehtiminen itsestä työn ulkopuolella on tärkeää, vaikka työn ja vapaa-ajan raja voi olla häilyvä erityisesti vapaaehtoistyössä. Työntekijä saattaa saada puheluita jopa keskellä yötä.

H5: “So there has been some calls like that, very early in the morning, cos they are desperate and they are looking for help, and they don`t care if you are sleeping, they don`t even think that you are sleeping, because they are not sleeping so...”

Työ voikin olla usein myös elämäntapa. Työntekijöitä yhdistää halu muuttaa järjestelmää ja auttaa, taistella heikommassa asemassa olevien ihmisten puolesta, sekä toimia puolestapuhujina heille, joilla ei ole mahdollisuutta ajaa omaa etuaan.

6.9 Työntekijöiden antamia esimerkkejä

Keräsin haastatteluissa myös konkreettisia tosielämän esimerkkejä paperittomuudesta ja sen aiheuttamista tilanteista. Kysyin haastateltavilta, tuleeko heille mieleen esimerkkitalannetta, josta he haluaisivat kertoa siten, että asiakasta ei voitaisi tunnistaa.

Esimerkeissä näkyy työntekijöiden huoli paperittomien asiakkaiden menetetyistä potentiaalista sekä haavoittuvasta asemasta. Haastateltavat ovat turhautuneita siihen, että suuri joukko ihmisiä jää vaille mahdollisuutta toimia yhteiskunnan täysivaltaisina jäseninä.

Paperiton äiti, joka oli opiskelujensa jälkeen jäänyt ilman työpaikkaa ja oleskelulupaa, sai hädän asunnostaan maksamattomien vuokrien vuoksi. Lastensuojelu otti yhteyttä äitiin uhaten lapsen huostaanotolla, jollei äiti tottelisi häätömääräystä. Äiti lähti asunnostaan ja joutui asunnottomaksi.

h3:” I think probably being at the shelter was the most difficult, when you see a woman who is really in a dangerous situation, I mean that you fear for her life, and she cannot ask for help anywhere. The only people that were willing to help was the church.”

Nainen, jonka miehellä on oleskelulupa, oli odottanut lupaansa jo noin vuoden. Koska nainen asui miehensä luona pysyvässä osoitteessa, synnytyksestä lähetettiin kotiin kymmenen

tuhannen euron suuruinen sairaalalasku, jota paperittomassa asemassa olevan henkilön on lähes mahdotonta maksaa. Koska miehellä sen sijaan oli tuloja, perhe oli velvoitettu maksamaan laskun. Paperittoman äidin lapsi ei myöskään ollut oikeutettu valtion tarjoamaan terveydenhuoltoon.

Synnytyssairaalaan tuotiin ambulanssilla nainen, jonka ohikulkija oli havainnut kadulla. Naisen synnytys oli käynnissä, ja tämä sai lapsen tunnin päästä sairaalaan saapumisesta. Ilman ohikulkijan apua nainen olisi voinut synnyttää kadulla.

Turvapaikanhakija, joka pelkäsi karkotusta, meni ”maan alle” välttääkseen kielteisen päätöksen seuraamukset. Viimein tämä uskaltautui menemään kirkkoon hakeakseen apua. Työntekijän rohkaisemana nainen ilmiantoi itsensä ja ryhtyi käymään läpi prosessia oleskelunsa laillistamiseksi. Nainen oli hyvin koulutettu ja halusi jatkokouluttautua, joten hän aloitti koulun Suomessa. Opiskelua varjosti turvapaikkapäätöksen odotus, ja hänet kuljetettiin säilöönottokeskukseen lukuisia kertoja odottamaan turvapaikkahakemuksen hyväksymistä tai hylkäämistä. Viimein nainen sai turvapaikan Suomesta.

Paperiton nainen tuli kirkkoon puhumaan työntekijälle ja kertoi tavanneensa miehen, jonka avulla uskoi voivansa laillistaa oleskelunsa Suomessa. Nainen kertoi olevansa raskaana. Työntekijä kehotti naista hakeutumaan lääkäriin pikimmiten, jotta raskautta voitaisiin seurata. Sairaalassa lapsen todettiin olleen kuolleena kohdussa jo yli kuukauden. Hoitamaton kohtukuolema oli suuri terveysriski siitä tietämättömälle äidille. Toinen paperiton nainen käytti kaverinsa henkilökorttia terveydenhuollossa asioidessaan. Mikäli nainen olisi joutunut esimerkiksi leikkaukseen, olisi hänelle väärän henkilökortin perusteella voitu antaa väärän veriryhmän verta. Terveydenhuoltoon liittyvissä kysymyksissä on siis usein kyse elämästä ja kuolemasta. Työntekijät pyrkivät auttamaan asiakkaita näkemään tilanteensa eri puolet, kohtaamaan rohkeasti senhetkiset mahdollisuutensa ja lähteä laillistamaan oleskeluaan maassa.

H6: ”... kuka tahansa voi joutuu paperittomuuteen hyvin nopeesti, mä sanon vaan esimerkkinä et vaikka suomalainen mies ja ulkomaalainen nainen, vaikka turvapaikanhakija, elää yhdessä, tai ovat tavanneet Suomessa, ja nainen on raskaana, eikä hänellä oo mitää oleskelulupaa, turvapaikkahakemus on hylätty, niin se oikeus siihen perheenyhdistämiseen syntyy sillä hetkellä ku se lapsi syntyy, eli sitä ennen esimerkiks, vaikka tiedetään että tää pariskunta on yhdessä, ja tää nainen on raskaana, niin se voidaan yrittää poistaa maasta, jolloin, jos se ei halua lentää esimerkiks kotimaahansa Guineaan, niin hänellä ei oo muuta mahdollisuutta kuin pakoilla poliisia se aika kunnes se lapsi syntyy. Mä oon just tekemäs kantelua yhdestä käännytyksestä, jossa Suomen poliisi yritti käännyttää raskaana olevaa

naista, jota ei enää suositeltu lentämään. Et meil on aika raa`at nää....Et ei niis yleensä kauheesti neuvotella, et ihmiset pakkaa ne tavarat tunnin parin sisällä ja sitten on lähtö.”

7 Opinnäytetyön luotettavuus ja eettisyys

Yksittäisessä tutkimuksessa on aina arvioitava sen luotettavuutta. Tutkimustoiminnassa pyritään aina välttämään virheitä, ja laadullisen tutkimuksen luotettavuuskeskustelussa nousee usein esiin kysymyksiä objektiivisesta tiedosta sekä totuuksista. Tutkimusmenetelmiä voidaan pohtia validiteetin ja reliabiliteetin kannalta. Validiteetti tarkoittaa sitä, että tutkimuksessa on tutkittu sitä, mitä on luvattu. Reliabiliteetti puolestaan tarkoittaa tutkimustulosten toistettavuutta. Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa ei ole olemassa yksiselitteisiä ohjeita. Tutkimustulokset muotoutuvat aina selkeämmiksi ja ymmärrettävämmiksi, kun jokainen tekemisen vaihe on selitetty yksityiskohtaisen tarkasti. Tutkijan täytyy antaa lukijoille tarpeeksi tietoa siitä, miten tutkimus on tehty. (Sarajärvi & Tuomi, 2002, 136-138.)

Luotettavuutta tarkasteltaessa on erotettava tutkimuksen eri vaiheet. Tutkimusta arvioidaan aina kokonaisuutena, jolloin koherenssi eli sisäinen johdonmukaisuus painottuu.

Luotettavuutta pohdittaessa voi esittää itselleen tutkimukseen liittyviä kysymyksiä: Tutkimuksen kohde ja tarkoitus: mitä olen tutkimassa ja miksi? Omat sitoumukset tutkijana: miksi tutkimukseni on tärkeä, mitä olet olettanut tutkimuksen aloittaessasi ja ovatko ajatuksesi muuttuneet? Muita pohdittavia asioita ovat aineiston keruu, tutkimuksen tiedonantajat, tutkija-tiedonantaja -suhde, tutkimuksen kesto, tutkimuksen luotettavuus ja tutkimuksen raportointi. Jotta lukijat voisivat arvioida tutkimustuloksia, on heidän saatava tarpeeksi tietoa siitä, miten tutkimus on tehty. Raportin tulee olla selkeä kysymys tutkittavasta ilmiöstä ja tutkimusprosessista. (Sarajärvi & Tuomi, 2012, 136-141.)

Olen pyrkinyt tuomaan esiin tutkimukseni päämäärän ja oman kiinnostukseni aihetta kohtaan. Uskon, että myös lukijoille selviää, mitä tutkin ja mitkä ovat tutkimusmenetelmäni. Olen selvittänyt ketä tutkin ja miksi, ja pyrkinyt tekemään raporttini mahdollisimman selkeäksi ja vaihe vaiheelta eteneväksi. Olen myös kertonut, miksi olen valinnut tietyt tiedonkeruutavat ja tutkimusjoukon, ja pyrkinyt luomaan kattavan kokonaiskuvan opinnäytetyöni kannalta olennaisista käsitteistä.

Myös tiedonkeruuvaiheessa, litteroidessani haastatteluja, litteroin ne mahdollisimman tarkasti sanasta sanaan, jotta haastateltavan oma ääni, mielipiteet ja ajatukset pääsisivät kuuluviin ja mahdollistaisivat luotettavien tulosten synnyn. Aineiston analyysivaiheessa teemoittelin jokaisen litteroimani haastattelun huolellisesti ja pyrin löytämään kaiken

tutkimukseni kannalta olennaisen tiedon. Lisäksi olen halunnut tuoda esiin keräämästäni aineistosta nousseet monimuotoiset tulokset.

Jokainen haastateltava on tullut osaksi opinnäytetyöni toteuttamista omasta tahdostaan. He tietävät, mihin heidän antamiensa tietoja käytetään ja ovat antaneet suostumuksensa haastattelujensa hyödyntämiselle opinnäytetyöni tuloksissa. Haastattelut on tallennettu nauhurille, josta ne on siirretty tietokoneelle äänitiedostoina, ja poistettu tämän jälkeen nauhurista ja litteroinnin jälkeen tietokoneesta. Haastateltavalle on aina selvitettävä ja näytettävä, mihin tietoja käytetään ja mihin niitä kirjataan (Talentia, Helsinki 2012, s. 20.) Vaitiolovelvollisuus, joka koskee useimpia sosiaalialan töitä, oli tärkeä muistaa myös opinnäytetyötä tehdessä.

Haastateltavat työskentelivät erilaisissa työympäristöissä, jolloin vaihtelevuus tiedonantajaryhmän sisällä oli huomattavaa. Vaikka tein tutkimukseni yksin, saadut tulokset todistavat, että käytettävissä olevalla ajalla ja resursseilla sain aikaan luotettavan tutkimuksen ja selkeitä tuloksia. Ennen opinnäytetyön aloittamista tutustuin ilmiöön monista eri teoreettisista näkökulmista. Tiedonhankintani metodeina olivat sekä haastattelut että kirjallisuus.

Aiheeseeni liittyi asioita, joita on syytä ottaa huomioon jo työn alkuvaiheessa. Paperittomien oma ääni olisi ollut hyvä saada kuuluviin, mutta tässä kohtaa törmäsin käytännön ongelmiin, joista tärkein on kysymys siitä, mistä paperittomia henkilöitä ylipäätään löytää, ja jos löytää, suostuvatko nämä haastateltaviksi? Paperittomana olo on laitonta, eivätkä monet halua kertoa olevansa maassa ilman oleskelulupaa tai antaa haastatteluja tilanteistaan. Lisäksi haastatteluissa olisi todennäköisesti tarvittu tulkkia.

Sosiaalialan ammattilaisen on hyväksyttävä ja ymmärrettävä ihmisoikeudet ja pyrittävä edistämään niitä kaikissa tilanteissa. Koska ihmisoikeudet ovat ehdottomia, ne kuuluvat jokaiselle ihmiselle pelkästään ihmisyyden vuoksi. Ne eivät ole riippuvaisia ihmisen omista elämänvalinnoista, käytöksestä tai toiminnasta. (Talentia R.Y, Helsinki 2012, 7;YK:n ihmisoikeuksien julistus.) Opinnäytetyötä tehdessäni kiinnitin jatkuvasti huomiota paperittomien ihmisoikeuksiin ja niiden toteutumiseen hyvinvointivaltiossa, jossa samat mahdollisuudet tulisi taata kaikille. Ihmisoikeudet olivat siis oma eettinen lähtökohtani.

8 Johtopäätökset

Haastattelujen perusteella käy ilmi, että kolmannen sektorin työntekijät pitävät arvossa asiakkaan kokonaisvaltaista, kiireetöntä kohtaamista tämän omilla ehdoilla. Asiakkaalle halutaan taata tälle kuuluvat palvelut, ja oikeutta anonymiteettiin pidetään tärkeänä.

Asiakkaita autetaan toisaalta käytännönasioissa, ja asiakkuus voi olla kertaluontoista ja asiakaskunta vaihtelevaa. Välillä on tilanteita, joissa asiakas tarvitsee pidempiaikaista tukea ja rinnalla kulkevaa työntekijää. Erityisesti vapaaehtoistyöllä on taipumus sulautua osaksi muuta elämää, jolloin asiakkaan kanssa työskenteleminen ei katso aikaa eikä paikkaa.

Paperittomuuteen johtavia syitä mainittiin haastatteluissa useita. Näitä olivat oleskelulupaperusteen päättymisen, kuten avioero tai opiskelujen lakkaaminen sekä työttömyys. Muita syitä olivat turistiviisumin umpeutuminen sekä ihmiskauppa, oleskelulupaprosessin tai turvapaikanhakuprosessin pitkittyminen tai kielteinen turvapaikkapäätös. Jokaisella haastateltavalla oli myös oma näkemyksensä paperittomuuden seuraamuksista. Ensisijaisesti mainittiin ongelmat terveydenhuoltoon pääsystä ja julkispalveluiden käytössä. Lisäksi esiin nousivat asunnottomuus, puuttuvat kansalaisoikeudet sekä paperittomuuden aiheuttamat henkiset kriisit. Muiksi epäkohdiksi mainittiin esimerkiksi paperittoman näkymättömyys yhteiskunnassa, sekä lastenhoidon järjestämisen ja työsaannin vaikeudet.

Sukupuolisensitiivinen työote herätti ajatuksia lähes kaikissa haastatteluissa. Haastateltavat esittivät konkreettisia esimerkkejä sukupuolen vaikutuksista työssä, ja niin asiakkaan kulttuurin kuin sukupuolenkin huomioimisen tärkeydestä. Kaikkien haastateltavien mielestä naissukupuoli on erityisesti huomioitava paperittomuudesta keskusteltaessa. Paperiton nainen on haavoittuvassa asemassa sukupuolensa takia, ja paperittomuuteen läheisesti liittyvät ilmiöt kuten asunnottomuus, voivat olla naiselle riskialttiimpia tämän sukupuolen vuoksi. Sukupuoli on saattanut määrittää naisen tilannetta jo lähtömaassa, ja paperittomuuteen joutuessaan nainen saattaa kohdata seksuaalista väkivaltaa, ahdistelua sekä joutua ansaitsemaan toimeentuloa esimerkiksi seksityöllä. Lisäksi naiseuteen liittyvät raskaudet ja äitiys, jolloin terveyspalvelut kuten raskaudenseuranta ovat ehdottoman tärkeitä.

Yhteiskunnassa vallitsevat käsitykset paperittomuudesta leimaavat ja hankaloittavat entisestään paperittoman elämää. Kaiken muun lisäksi tilanteen psyykinen kuormittavuus jää huomiotta. Viranomaisten käyttämää kieltä, virastoissa asioimisen hankaluutta, lakia ja niiden tulkintaa ja karkotuksiin liittyviä käytäntöjä kritisoitiin.

Työntekijät totesivat työnsä olevan erityisen kuormittavaa, koska kyseessä ovat vaikeissa tilanteissa olevat ihmiset, joiden eteen ei aina voi tehdä paljoa. Erityisesti vapaaehtoistyö sekä kirkon piirissä tehtävä työ vievät paljon voimia ja ulottuvat vahvasti myös vapaa-aikaan. Toisaalta työ on palkitsevaa. Työntekijät ovat saaneet todistaa selviytymistarinoita ja kulkea asiakkaan rinnalla läpi vaikeiden aikojen. Työtä leimaa myös epätietoisuus, mikäli asiakas katoaa kesken prosessin. Heikommassa asemassa olevien auttaminen on usein kutsumustyötä,

jonka vireenä toimii usko asioiden järjestymiseen ja aito halu kohdata ihminen kokonaisvaltaisesti.

9 Pohdinta

Paperittomuudesta on tehty tutkimuksia ja selvityksiä useissa Euroopan maissa. Suomessa keskustelu paperittomuudesta on kuitenkin käynnistynyt vasta muutamia vuosia sitten, kun ilmiö on havahduttu huomaamaan EU:ssa käydyn keskustelun ja paperittomien määrän kasvun myötä.

Sosiaalityön lähtökohta on usein niiden ihmisten auttaminen, joilla syystä tai toisesta on muita heikommat lähtökohdat ihmisarvoiseen elämään. On tärkeää pyrkiä tuomaan esille ajatuksia, tunteita ja tilanteita, joita asianosaiset itse eivät kykene tai saa kertoa. Kuten eräs haastateltavista asian ilmaisi: *”Et ihmisillä on usein se ajatus, et paperittomat on jotain kellariin kahlittuja ihmisparkoja, jotka ei niinku mitään osaa tehdä yhteiskunnassa, ja poliittinen argumentti siinä on se, et ois parempi et ne ei ois koskaan tullukaan tänne.”* vaikka kyse on ihmisistä, joilla on tai on ollut unelmia, ja joilla kaikilla on erilainen tausta ja erilaiset syyt paperittomuudelleen, ja joiden hartain toive on usein laillistaa oleskelunsa ja elää normaalia, täysivaltaisen kansalaisen elämää.

Opinnäytetyössäni koin tärkeäksi nostaa esiin työntekijöiden kokemuksia ja ajatuksia aiheeseen liittyen. Tilastojen ja arvioiden sijaan halusin tuoda esiin tosielämän esimerkkitalanteita paperittomien todellisuudesta, sekä heidän kanssaan töitä tekevien henkilöiden ajatuksia.

H5: “...and there are times that I find myself like powerless, allthought I want to help, but then, there is not much to do...And sometimes it`s also, it`s heart breaking. And then there are times that you realize the person has so much potentials, person can really contribute into the society, and is not having the chance to do that.”

Sukupuolten välinen epätasa-arvo on maailmassa tasa-arvoa paljon yleisempää. Useissa maailman maissa naisen asema on huono. Sukupuolittunut väkivalta, prostituutio ja ihmiskauppa, puhumattakaan äitiyskuolleisuudesta, tappavat satojatuhansia tai jopa miljoonia tyttöjä ja naisia vuosittain. (Kristof & Wudunn, 2010.) Paperittomuus on myös sukupuolittunut ilmiö; vaikka paperittomista siirtolaisista enemmistö on miehiä, naisten kohtaamat ongelmat ja mahdolliset siirtolaisuuden syyt ovat usein sukupuolesta johtuvia.

Ihmisen syntymäpaikka, perhetausta ja yhteiskunnallinen asema sekä seksuaalinen tai poliittinen suuntautuminen voivat määrittää tämän koko elämän. Myös sodat, köyhyys ja

turvattomuus sekä luonnonkatastrofit ajavat ihmisiä jättämään kotimaansa ja etsimään parempaa tulevaisuutta. Vakaassa ja vauraassa maassa syntyneille näiden ihmisten todellisuus voi olla vaikea ymmärtää. Kun itse saamme toteuttaa itseämme vapaasti yhteiskunnassa, lähes kaikilla sen osa-alueilla, unohdamme helposti, että koko maailmaa tarkasteltaessa olemme onnekas vähemmistö. Päivittäin suuri joukko ihmisiä maksaa isoja summia salakuljettajille tehdäkseen elämänsä paremmaksi jossakin muualla. Päivittäin sodat ja levottomuudet estävät ihmisiä elämästä hyvää ja turvallista elämää. Köyhyys on esteenä koulutukselle, jolloin vaihtoehtona on usein prostituutio tai jopa omien lasten myyminen ihmiskauppiaille.

Erilaisia ihmiskohtaloita työssään kohtaava näkee usein myös epäonnistumisia: Asiakkaat katoavat tai heidän kohtalonsa jäävät epäselviksi. Työ heikossa asemassa olevien ihmisten kanssa on haastavaa ja koettelee myös työntekijän tunteita ja jaksamista. Työntekijöillä ei usein ole sen enempää valtaa tai mahdollisuuksia tilanteen ratkaisemiseksi kuin asiakkaallakaan. Asiakkaille työntekijät voivat kuitenkin olla enemmän ystäviä kuin ammattilaisia; tärkeitä ihmiskontakteja, jotka valavat uskoa ja kulkevat rinnalla vaikeina hetkinä.

”Yhteiskunta ja maailma muuttu hirveen hitaasti, niin jotta se meidän työ voi olla palkitsevaa niin pitää just muistaa nää niinku pienetkin ilon pilkahdukset ja se, että jo se arvostava ihmisarvoinen kontakti voi olla jolleki merkityksellinen, vaikka sitä tilannetta ei voikaan välttämättä ratkasta, mut se että ainaki pääsee kuulluks ja kohdatuksi ihmisenä.”

Lähteet

- Al Omair, N. & Heikinheimo K. 2013. Paperittomien oikeus terveyteen. Helsinki: Pakolaisneuvonta R.Y.
- Amelie, M. 2011. Luvaton norjalainen. Into Kustannus OY, Helsinki.
- Aromaa, K & Lehti M. 2002. 2002. Trafficking in human beings, illegal immigration and Finland. Helsinki: Helsinki University Press, Helsinki, Finland.
- Bales, K. 2013. Nykyajan orjat ja miten heidät vapautetaan. Helsinki: Into Kustannus OY.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino
- Geddie, E & Levoy M. Picum.org. 2014. Strategies to end double violence against undocumented migrant women. Viitattu 29.12.2013.
<http://picum.org/picum.org/uploads/publication/Double%20Violence%20Against%20Undocumented%20Women%20-%20Protecting%20Rights%20and%20Ensuring%20Justice.pdf>
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Ihmisoikeudet.net. 2014. Viitattu 28.11.2014
<http://www.ihmisoikeudet.net/index.php?page=mitae-on-ihmiskauppa>
- Juvonen A-M, 2012, Maahanmuuton juridiikkaa - käytännön käsikirja. Porvoo: Bookwell Oy.
- Juujärvi, S., Myyry, L., & Pessa, K, 2007. Eettinen herkkyyks ammatillisessa toiminnassa. Helsinki: kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Kansallinen ihmiskaupparaportoiija. Kertomus 2010. Ihmiskauppa ja siihen liittyvät ilmiöt sekä ihmiskaupan uhrien oikeuksien toteutuminen Suomessa. Porvoo: Painoyhtymä OY
- Kela - sosiaaliset oikeudet. Viitattu 14.11.2013.
<http://www.kela.fi/sosiaalisetoikeudet>
- Kristof, N.D., & Wudunn, S. 2010, Puolikas taivasta. Helsinki: Like.
- Kuronen, M., Granfelt R., Nyqvist L., & Petrelius P. (toim.), 2004, Sukupuoli ja sosiaalityö. Jyväskylä: PS -kustannus.
- Leppäkorpi M, 2011, Asiaton oleskelu kielletty. Helsinki: Into Kustannus OY.
- Lindblom-Yläne, S., Paavilainen E., Pehkonen L., Ronkainen S. 2011, Tutkimuksen voimasanat. Helsinki: WSOYpro OY.
- Maragnani L. & Aikpitanyi I. 2007, Musta, kaunis ja kaupan - Euroopan uudet orjat. Helsinki: Into Kustannus OY.
- Martikainen T. & Tiilikainen M. (toim.), Maahanmuuttajanaiset, kotoutuminen, perhe ja työ, Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D46/2007. Viitattu 14.11.2014.
http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/d8208e5f08229c26963b9da0fbe1b420/1416511334/application/pdf/386433/Maahanmuuttajanaiset_e.pdf

Markkanen A, Saarinen A, Puurunen H, 2012. Huomio! Romaneja tiellä. Vantaa: Hansaprint.

Mikkola M, 2010, Social Human rights of Europe. Helsinki: Karelactio.

Nieminen L. (toim), 2001, Perusoikeudet EU:ssa. Jyväskylä: Talentum Media Oy.

Punainen risti. 2014. Paperittomien naisten ihmisoikeudet ovat Suomessa vaarassa. Viitattu 14.11.2013.

<http://www.punainenristi.fi/uutiset/20130308/paperittomien-naisten-ihmisoikeudet-ovat-suomessa-vaarassa>

Report of PICUM's Workshop, Violence and Exploitation of Undocumented Migrant Women: Building Strategies to End Impunity. 2010. Viitattu 25.10.2014

<http://picum.org/picum.org/uploads/publication/FINAL%2008.03.2011PIC%20004-10%20EN.pdf>

Ruusuvuori J, Nikander P, Hyvärinen M. 2010, Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino.

Tähjä K. & Viitanen K. 2010, Paperittomat. Helsinki: HS- kirjat.

Tuomi J, Sarajärvi A. 2012. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi

http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_2_1.html

viitattu 17.10.2014

Liite 1. Teemaluettelo

Teema 1

Työympäristö (Working environment)

Teema 2

Paperittomuus, sen taustat ja syyt (Being undocumented - the background and the reasons)

Teema 3

Paperittomuus ja sukupuoli (Gender)

Teema 4

Sukupuolisensitiivinen työote (Gender sensitive approach to work)

Teema 5

Asiakastilanteen lopputulema (Results and solutions)

Teema 6

Haastateltavan itse esiin nostamat asiat (reflections of the interviewee)